

Butlletí

del

Ateneu Barcelonès

VOLUM I
1915-1917

BARCELONA

Administració : Canuda, 6

1917

MINISTERIO DE CULTURA
Ateneu Barcelonès

MINISTERIO
DE CULTURA

TAULA

	Pàgs.
<i>Propòsit</i>	I
<i>Memoria de Secretaria : Exercici de 1913 a 1914</i>	3
<i>De Feminisme</i> . Discurs presidencial de D. Joseph M. ^a Roca	9
<i>Semblança d'en Francisco Alió</i> . Llegida en la vetllada necrològica que va dedicarli l'Ateneu el dia 15 de Febrer de 1909, per D. Lluís Domenech y Montaner.	27
<i>Crònica</i>	36
<i>En Suñol, advocat</i> , per D. Santiago Gubern	41
<i>En Suñol, polítich</i> , per D. Jaume Carner.	50
<i>Semblança d'en Suñol</i> , per D. Carles M. ^a Soldevila	79
<i>L'apartament de l'Ildefons Suñol</i> , per D. Lluís Domenech y Montaner	88
<i>Crònica</i>	98
<i>Les zones neutrals y la política catalana</i> , per D. Joaquim Aguilera	101
<i>Teatre crítich mèdich modern</i> , per D. Joan Coll y Bofill	114
<i>Una mascarada quixotesca celebrada a Barcelona l'any 1633</i> , per D. J. Givanel y Mas.	127
<i>Crònica</i>	152
<i>La llegenda de l'any mil</i> , per D. Karl August Hagberg (traducció catalana per D. Lluís Via)	153
<i>Teatre crítich mèdich modern (acabament)</i> , per D. Joan Coll y Bofill	169
<i>Crònica</i>	178
<i>Memoria de Secretaria : Exercici de 1914 a 1915</i> , per D. Daniel Girona y Llagostera	181
<i>Una monja metgessa</i> . Discurs presidencial de D. Joseph M. ^a Roca	187
<i>Noticiari català dels segles XIV y XV</i> , per D. E. Moliné y Brasés	211
<i>Crònica</i>	221
<i>Vida de Guillem Shakespeare</i> , per D. Anfòs Par	225
<i>Servey de revistes de l'Ateneu</i>	253
<i>Crònica</i>	259
<i>L'Art Magna de Ramón Lull</i> , per D. J. Casadesús	265
<i>Vida de Guillem Shakespeare (acabament)</i> , per D. Anfòs Par	287
<i>Crònica</i>	308
<i>Memoria de Secretaria : Exercici de 1915 a 1916</i> , per D. Daniel Girona y Llagostera	313

	<u>Pàgs.</u>
<i>Enaltim el Verb de Catalunya</i> . Discurs presidencial de D. Joseph M. ^a Roca	321
<i>Biblioteca : Entrada de llibres durant el trimestre Octubre-Desembre de 1916</i>	339
<i>Crònica</i>	345
<i>Etimologies ibèriques</i> , per D. Francesch Carreras y Candi	353
<i>Indumentaria militar</i> , per D. Lluís Labarta	366
<i>Francesch Alió : intimitats</i> , per D. Felip Pedrell	379
<i>Biblioteca : Entrada de llibres durant el trimestre Janer-Març de 1917</i>	385
<i>Crònica</i>	390
<i>Les teories d'en Francisco Pi y Margall y el Catalanisme</i> , per D. F. Albert Paradís	393
<i>En Pi y Margall, íntim</i> , per D. Apeles Mestres	402
<i>Etimologies ibèriques</i> (continuació), per D. Francesch Carreras y Candi	411
<i>Los llibres vells</i> , per Jules Lemaître (traducció de D. E. Moliné y Brasés)	418
<i>Biblioteca : Entrada de llibres durant el trimestre Abril-Juny 1917</i>	423
<i>Crònica</i>	430
« <i>El Comte Arnau</i> » d'en Maragall : <i>La saba popular, l'estètica, la ideologia</i> , per D. J. Fornell	433
<i>Etimologies ibèriques</i> (continuació), per D. Francesch Carreras y Candi	447
<i>Biblioteca : Entrada de llibres durant el trimestre Juliol-Setembre 1917</i>	458
<i>Crònica</i>	463
<i>Memoria de Secretaria : Exercici de 1916 a 1917</i> , per D. R. Miquel y Planas	465
<i>El fet y la idea de la Civilisació</i> . Discurs presidencial de D. Miquel S. Oliver	468
« <i>El Comte Arnau</i> » d'en Maragall : <i>La saba popular, l'estètica, la ideologia</i> (acabament), per D. J. Fornell	484
<i>Etimologies ibèriques</i> (continuació), per D. Francesch Carreras y Candi	498
<i>Biblioteca : Entrada de llibres durant el trimestre Octubre-Desembre 1917</i>	502
<i>Crònica</i>	509
<i>Index de noms propis</i>	513

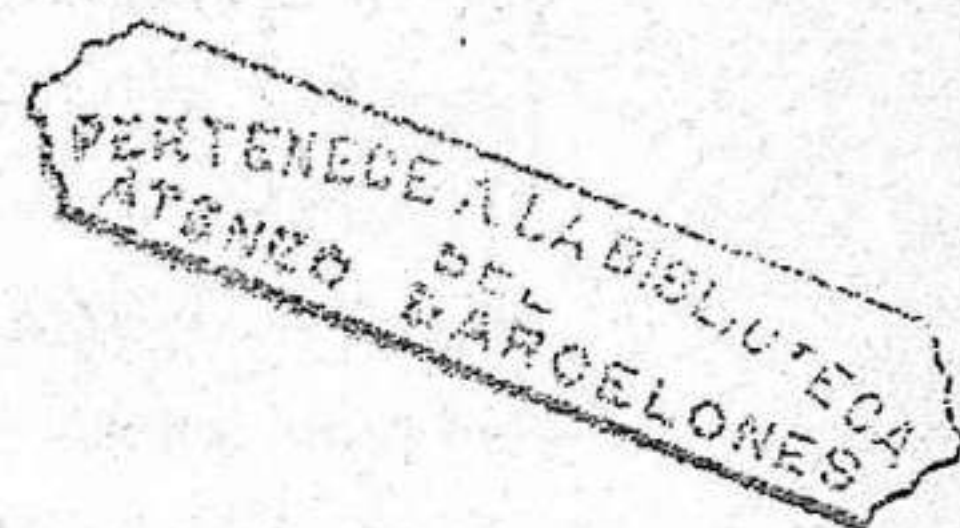
Butlletí de l'Ateneu Barcelonès

ANY I

BARCELONA, GENER-MARÇ DE 1915

NÚM. 1

Propòsit

La Junta Directiva d'aquesta societat, en sessions del 17 juliol, 23 octubre y 18 desembre últims, va estudiar y acordar treure a llum el present BUTLLETÍ DE L'ATENEU BARCELONÈS, refermant una publicació que ja fou començada ab bon èxit altra volta, ja més de trenta anys, des de 1879 a 1883.

L'objecte que es proposa la Junta, ab el susdit acord, no és altre que dotar novament l'ATENEU d'un orgue d'exteriorisació de les seves tasques, tendint a reunir les ja fetes tant com a estimular-ne d'altres ab l'exemple y la difusió. La tribuna acadèmica que va servir un dia, principalment, com a medi d'exercici oratori o de vulgarisació de coneixements generals, ha evolucionat en el mateix sentit de l'investigació moderna, y ofereix, ab molta més freqüència que abans, estudis concrets de coses inèdites, de troballes, de descobriments en tots els camps de l'activitat intel·lectual, des de l'arqueologia y les lletres antigues fins a la nova química o la psicologia de laboratori.

No pocs d'aquests treballs especialisats y concrets, que recauen sobre coses desconegudes, que vénen a eixamplar el món de la coneixença, que constitueixen aportacions vives al patrimoni intel·lectual de l'humanitat, han viscut una nit a la tribuna de l'ATENEU y, mancats de publicació, han restat estèrils o no han donat tot el fruit que podia esperar-se'n posats permanentment a l'alcanc de tot-hom. ¿Qui no recorda, per exemple, tals lliçons de psicologia experimental, tals estudis sobre heràldica catalana, sobre pintura primitiva, sobre escriptors antics? Y, altrament, ¿no és de pensar que determinats esforços que no s'han portat a terme s'haurien

acomplert comptant ab una publicació que n'assegurés la permanencia, la consulta futura y la general utilitat?

D'aquesta mena de treballs (alguns ja coneguts y celebrats pels ateneistes, que en demanaren ab vives insistencies l'impressió); dels que es vagin fent en lo successiu, dins del mateix caràcter; dels discursos y memories llegits en les sessions inaugurals; de les vetllades necrològiques, que constitueixin el tribut y la semblança dels grans patricis o dels bons treballadors de la cultura; de les lectures inèdites que aquí sovintegen o dels documents y informes d'interès ab que l'ATENEU intervingui en la vida espiritual y en els grans problemes de la nostra terra; del moviment bibliogràfic mateix; ben bé se'n poden nodrir a bastança els quatre fascicles anyals d'un BUTLLETÍ que resulti escollit y vivent, sots la cura d'un consell de redacció ab les facultats necessaries per assolir y mantenir aquests propòsits. Però queda encara una altra pedrera copiosa de bon material en no pocs dels còdexs y manuscrits que possceix la nostra Biblioteca y demanen o publicació íntegra o estudi metòdic y detingut.

Tals són, en conjunt, les raons que ha tingut presents la Junta per a acordar la sortida del BUTLLETÍ DE L'ATENEU BARCELONÈS. Desitja que sigui la veu d'una activitat, el testimoni d'una tradició de cultura sostinguda per més de mig segle, l'orgue de relació ab les institucions similars y ab el públic literari y científic; en una paraula : el recull de la veritable vida ateneística y l'estímol constant per a fer-la més intensa y profitosa als homes d'estudi.

PERTENECES A LA BIBLIOTECA
ATENED BARCELONA

MEMORIA DE SECRETARÍA

Exercici de 1913 a 1914

SENYORS:

AMB temor d'abusar de la vostra paciència, procuraré donar an aquest resum tota la concisió possible. Penseu, únicament, que es tracta d'un deure reglamentari i d'una pràctica mai interrompuda, no de cap intrusió, i concediu-me, doncs, un moment d'atenció per a afegir un breu capítol més an el llarg historial d'aquesta casa.

VIDA CORPORATIVA. — Heus-aquí la llista dels principals actes acadèmics:

En el mateix començament de l'exercici (dia 12 de juliol), i quasi com a perllongació de l'altre, un sociòleg estranger, Mr. Herckenrat, que es trobava de pas a Barcelona, va dissertar sobre *Le droit du travailleur au capital*. El dia 19 de setembre, D. M. Estorch Cortès va tractar d'*El cinematógrafo bajo su aspecto médico y el de los intereses creados*. El nostre consoci D. Pere Guirao ens va obsequiar, el 15 d'octubre, amb una lectura de produccions inèdites, entre les quals figuraren la comedia en dos actes intitolada *La fórmula* i el monòleg *Víspera de boda*. El dia 22 del mateix mes va tenir lloc una interessantíssima conferència sobre *Les horreurs de la guerre balkanique*, explicada oralment pel conegut periodista francès Mr. Jean Pélissier, corresponsal de *La Dépêche* durant les operacions, i projectant-se uns 300 clixés presos a la mateixa linia de foc per Mr. Samson Tchernoff, corresponsal gràfic de *L'Illustration*, qui va sorprendre una porció d'emocionants episodis. I el dia 30, D. Ramón Miquel i Planas, també estimat consoci nostre, ens va oferir un magnífic estudi d'*En Roiç de Corella i la seva obra literaria*.

Aprofitant la seva estada a Barcelona, el ministre plenipotenciari de Cuba, Dr. D. Marius García Kohly, va parlar-nos (dia 25 de novembre) de *La evolución de Cuba desde su constitución en estado independiente*. El dia 29, D. Josep Comas i

Solà tractava de *Los cometas periódicos de Westphol y Zacobini*. El dia 3 de desembre, D. Lluís Domenech i Montaner ens donava a conèixer, amb profusió de documents gràfics, com ja havia fet en el curs passat, una altra de les acabades monografies que es fan, sota la seva direcció, a l'Escola Superior d'Arquitectura, i que tenia per objecte *Sant Cugat del Vallès*. El dia 27, D. Ricard Monner i Sans, compatrici nostre establert a l'Argentina des de fa molts anys, ens explicava *La actuación de los catalanes en las Repúblicas del Plata antes y después de su independencia*. I el dia 31, el professor D. Lauro Clariana dissertà sobre *Les formes geomètriques propries de l'astronomia*.

Durant el mes de janer, D. Juli de las Cuevas va donar (dia 17) una lectura dels principals fragments del seu poema *El mundo, el poeta y el loco*. El dia 23 va tenir lloc la sessió oficial reglamentaria, revestint especial solemnitat. El llavors president, D. Lluís Domenech, oferí un esplèndid estudi sobre *l'Aparició de l'heràldica en els monuments romànics de Catalunya y relacions ab la seva historia contemporanea y els nobiliaris posteriors*, havent aportat una vertadera riquesa d'elements gràfics que omplien les vitrines i les parets. I, el dia 30, el Sr. Comas i Solà, dissertà novament sobre *L'astronomia i les ciències afins durant 1913*.

Pel mes de febrer (dia 28), l'enginyer alemany D. Frederic Meyer va explicar una conferencia dividida en dues parts, tractant en la primera de *L'art mecànic de la fundició moderna en general*, i ocupant-se en la segona d'*El Japó, Corea i Manxúria: industria (fundició) i cultura; país i habitants*; tot estudiat amb l'ajuda de projeccions gràfiques del major interès. Mr. Langlois du Feu desenrotllà, el dia 26 de març, el tema següent: *L'absència d'educació física origen principal de la tuberculosi*. El dia 27, D. Marià Andreu explicà l'història i les seves recerques personals sobre *L'art del foc: esmaltats*, presentant una rica col·lecció de mostres del que ha arribat a aconseguir en la pràctica d'aquesta especialitat difícil i delicadíssima.

Un soci transeunt, D. Feliu Díaz Mateo, ens va donar a conèixer (dia 1.er d'abril) *L'escriptor hongarès Emerich Mádách i la seva obra intitolada «La tragedia de l'Homes»*. El dia 2, D. Salvador Sanpere i Miquel va estudiar, amb la seva regoneguda autoritat i competència, *Els Bermejós de casa Ametller i del Museu*, oferint projeccions molt ben escollides; i l'enginyer francès Mr. Raul Bigot vingué a parlar-nos, el dia 6, de *Les grandes distributions d'électricité et notamment celles de la «Energía Eléctrica de Cataluña»*, il·lustrant profusament l'explicació amb hermoses projeccions fixes i cinematogràfiques.

S'ha de mencionar especialment el cicle de conferències organitzat d'acord entre la novella societat cívica La Ciutat Jardí i l'Ateneu Barcelonès, que va omplir dotze vetllades corresponents als mesos de març, abril, maig i juny i en el qual foren tractats els següents temes pels conferenciants que també s'indiquen a continuació: *La construcció de la ciutat*, per D. Jeroni Martorell (14 març); *L'assegurament en l'habitació popular*, per D. Josep Maluquer (21 de març); *L'educació i l'abi-*

tació popular, per D. Pere Sangro i Ros de Olano (27 de març); *Influencia dels medis de comunicació i transport en les condicions de la vida en les grans ciutats*, per D. Josep Maluquer (18 d'abril); *L'art i l'urbanització en el problema de l'habitació popular: Aplicació dels principis generals al cas concret del suburbi-jardí de Hampstead*, per l'arquitecte anglès Mr. Raymond Unwin (25 d'abril i 2 de maig); *La Ciutat lineal*, per D. H. González del Castillo (9 de maig); *La higiene y la habitación popular a la luz de la ciencia eugénica*, per D. Nicolau Amador (16 de maig i 6 de juny); *Historia de l'urbanització barcelonina*, per D. Francesc Carreras y Candi; i *L'activitat internacional en materia d'habitació i construcció cívica durant l'any 1913*, per D. Cebrià de Montoliu (20 de juny), que va cloure la serie.

Mencionaré, per últim, altres conferències i actes científics o artístics, com la presentació per D. Miquel González (14 de maig) d'un aparell de la seva invenció per a realitzar ràpidament adicions aritmètiques; la conferència del Dr. Albiñana, de Madrid (4 de juny), sobre el tema *La sanidad pública como función del Estado*, les diverses sessions mensuals de la Societat Astronòmica d'Espanya amb explicacions a càrrec dels Srs. Comas i Solà, Clariana, Carsi i altres, i els concerts de presentació de notables artistes joves, com el de piano de la Srta. Josepa Aguadé, el de mandolina clàssica de D. Ramón Agustí acompanyat per la Srta. Araminda Otto; etc.

VIDA ECONÒMICA. — Durant l'exercici que tinc el deure i l'honra de ressenyar-vos, les atencions econòmiques de l'ATENEU s'han cobert satisfactoriament.

Les despeses ascendiren a 107,764'40 pessetes, i els ingressos a 128,202'85, produint un superàvit de 20,438'45.

Gràcies an aquest superàvit, i amb càrrec al mateix, va seguir la compra extraordinària de llibres, i es realitzaren o emprengueren millores d'instal·lació tals com el locutori del telefon, el tocador-water per a senyores, el nou decorat i mobiliari de la sala de tresillo, etc.

ENTRADA DE LLIBRES. — A més a més de les adquisicions ordinàries, ha continuat, en l'exercici a que es contreu aquesta memoria, la compra extraordinària començada l'anterior, fent un esforç econòmic pel qual, com ja se us ha dit, l'ATENEU no compta amb més recursos que els propis ni pot disposar de subvencions o auxilis oficials. El contingent principal de dita adquisició ha correspost a la literatura i ciències literàries, a l'història i a l'agronòmia en ses diverses manifestacions. A l'acabament de l'exercici havien arribat, entre altres, l'hermosa col·lecció dels *Scrittori d'Italia* (uns setanta volums, la publicació dels quals segueix); diversos tractats d'història literària, com els de Gaspary i de Wiese i Piercopo; la monumental *Historia dels Papes*, de Pastor; i, persistint en el propòsit de nodrir la secció de literatura vivent i novíssima amb la producció completa dels autors més representatius i no pas per medi de llibres isolats o escaducers, s'hi han incorporat aquest any les col·leccions de

Henri de Régnier, Remy de Gourmont, Ch. Rolland, Sem Benelli, etc. Per quant es refereix a agricultura i estudis auxiliars (botànica, química agrícola, indústries rurals), mencionaré especialment els llibres de Vilmorin-Andrieu sobre *Les fleurs de pleine terre* i *Les plantes potagères*, l'*Atlas des plantes de France*, de Masclef; el gran *Traité des arbres et arbrisseaux forestiers, industriels et d'ornement*, de Monillefert; el *Diccionari d'horticultura i de jardinatge*, de Nicholson; la gran *Iconografía de la flora francesa*, de Baillon; la *Zoologie appliquée*, de Pellegrin i Cayla; la *Química general aplicada a l'industria*, de Molinari; *La Chimie végétale et agricole*, de Berthelot; el *Traité des maladies des vins*, de Semichou; i moltes més que no es puntualitzen en obsequi de la brevitat o que, si bé encarregades durant el curs anterior, no hauràn tingut entrada fins al corrent.

DONATIU DE QUADROS ARTÍSTICS. — De dos actes de generós despreniment haig de donar compte als nostres benvolguts consocis. Es el primer la cessió feta a l'ATENEU de l'hermosa col·lecció de quadros, copia directa d'obres famoses de la pintura religiosa, executades per una respectable i distingidíssima senyora barcelonina en els propis museus on aquelles radiquen. Els hereus de confiança de D.ª Emilia Llagustera y Surís es dignaren oferir a la nostra entitat el conjunt de copies que tingués a bé escollir entre les que havia pintat la germana de la testadora, D.ª Elvira Llagustera. Acceptat en principi aquest honorós oferiment, la Junta Directiva va delegar una comissió perquè triés els quadros tenint en compte el lloc de que es disposava per a la llur col·locació. Quinze foren les obres assenyalades, totes elles proveïdes de preciosos marcs i en les quals s'acredita un pinzell intel·ligent i un gust selecte. Aqueixes teles decoren avui parets i dependències de la casa abans desguarnides, entonant-les amb una nota de serietat i d'ambient artístic. I una elegant cartela, amb l'inscripció: «DONATIU DE DONA ELVIRA Y DONA EMILIA LLAGUSTERA Y SURÍS», recorda, posada al peu de cada una de les copies, l'origen del benifet i el vincle que obliga la gratitud de l'ATENEU i de tots els que per ell s'interessin.

EL «LLIBRE DE LLINATGES». — L'altra lliberalitat de que haig de parlar-vos és la de l'honorable soci difunt D. Francesc Vives i Pla, el qual, poc abans de morir, en desembre del passat any 1913, va encarregar de paraula als seus hereus que entreguessin a l'ATENEU la quantitat de 2,500 pessetes, aplicables lliurement, a voluntat de la Junta, a la millora o objecte que més bé li semblés. Per aquells dies havia cridat fortament l'atenció la copia de la major part del *Llibre de Llinatges* de la Casa Reial, feta pel Sr. Florit, que va figurar com a il·lustració gràfica el dia de la sessió oficial de que ja he donat notícia; i s'inicià l'idea de repatriar aquest interessantíssim document de l'història de Catalunya, adquirint una reproducció tant curosa i fidel com aquella. Fetes les gestions convenients, obtinguda la conformitat

de l'intel·ligent copista per acabar el treball amb les làmines que faltaven i en possessió de la part feta, va acordar-se'n l'adquisició per a formar part de la biblioteca de l'ATENEU, i l'enquadernació adequada i primorosa del volum, havent-hi de posar la següent portada : «Aquesta és la copia del nomenat *Llibre de Llinatges*, ara d'ha poc executada per D. Josep Maria Florit, conservador de l'Armeria Reial, sobre el còdec original existent en la mateixa, per instigació d'alguns patricis que desitjaven en dita forma restituir-lo a Catalunya. L'Ateneu Barcelonès, sabidor de tal propòsit, n'ha pogut obtenir l'adquisició aplicant-hi part de la deixa que li féu el generós y honorable soci D. FRANCESC VIVES Y PLA, que va morir a Barcelona el dia XXII de desembre de MCMXIII y el nom del qual acorda la Junta que decori aquest primer full, en perpetua memoria, recomanant-lo a l'imitació de sos companys presents y venidors, al bon record de la patria y a la gratitud de tots els estudiosos que frueixin d'aquest facsímil. — A. E. R. I. P.» — Això mateix tinc l'honra i l'obligació de repetir-vos ara, segur que, amb el cor i amb les mans, rendireu a tant benemèrit consoci el tribut de que li som deutors.

SOCIS MORTS. — I això ens porta a recordar aquells que hem vist desaparèixer d'entre nosaltres en l'exercici passat i a redreçar-ne la dolorosa llista. Són els següents:

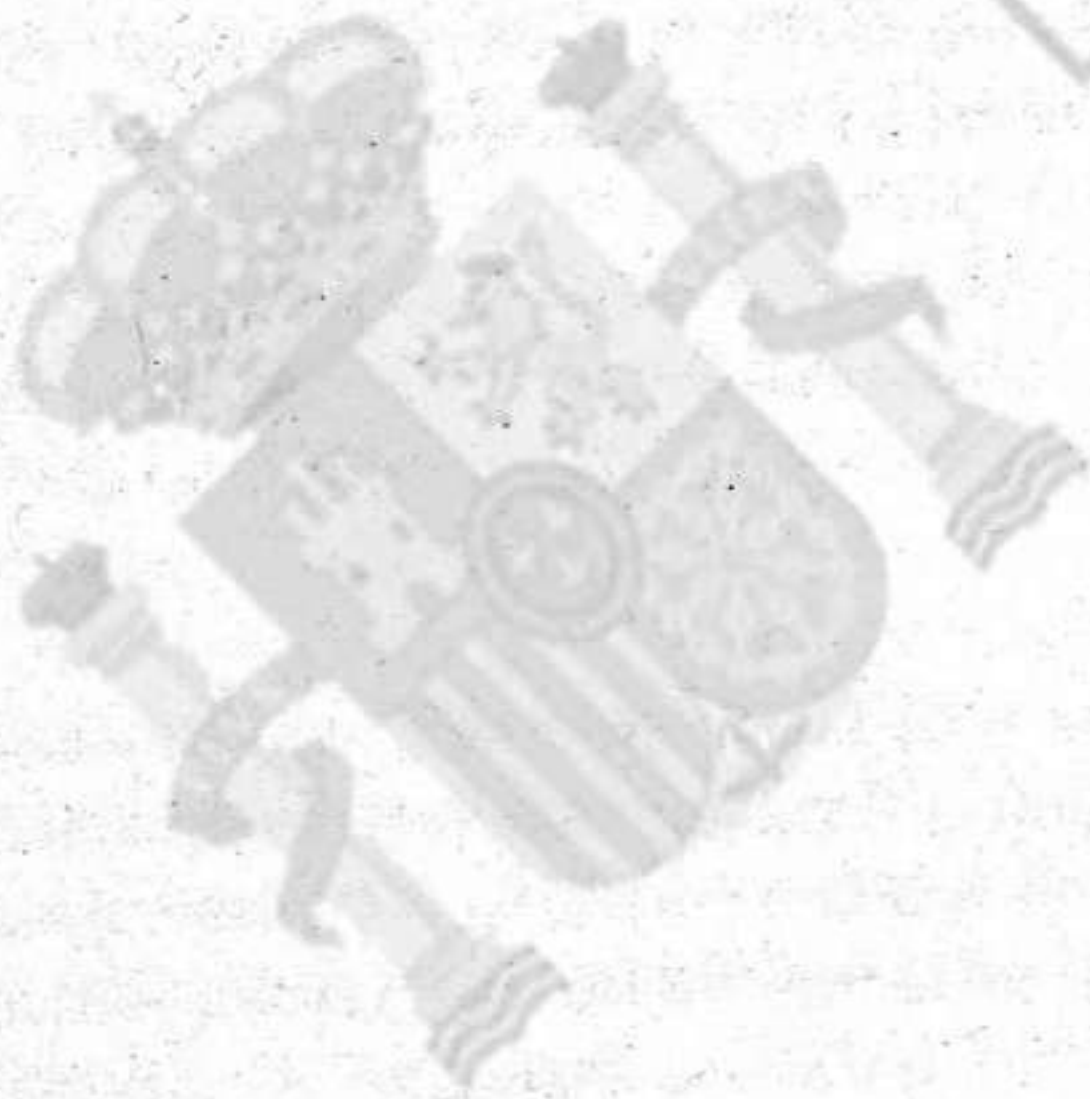
Bonet (Josep). — Carreras (Baudili). — Falp Plana (Josep). — Graupera Costa (Joan). — Martínez (Miquel). — Miquel Mas (Antoni). — Nadal Canudas (Lluís B.). — Pascual Casas (Josep). — Pujol Fernández (Josep). — Revilla (Josep A.). — Rubert Duràn (Domingo). — Suñol (Ildefons). — Tintorer Giberga (Josep). — Trilla Tuyet (Joan). — Valldejuli (Antoni). — Vallès i Mas (Frederic). — Vidal Cuadras (Aleix). — Vives Pla (Francisco).

Tots foren amables companys nostres, bons ciutadans i bons amics, i alguns deixaren a la patria i a les lletres catalanes penyores de llarga recordació. Sigui per tots, també, la nostra piadosa anyorança i el desig de que tinguin eterna pau les llurs despulles.

EN SUÑOL. — Mes entre aquests noms n'hi ha un que haig de citar concretament pels vincles especials que el lligaren amb l'ATENEU i pels càrrecs i significació que va tenir en aquesta casa. Haureu comprès que em refereixo a l'il·lustre patrici, a l'eminent jurisconsult, al fort pensador, al caràcter alhora integèrrim i dolç que tot-hom reverenciava en D. Ildefons Suñol i Casanova. President de l'ATENEU en el període memorable de 1906 a 1907, ateneista de naixença, podríem dir, i tant afectat d'aquesta casa, que en ella trobava totes ses fruïcions intel·lectuals, va retribuir-la amb l'aliciet de la seva presencia i de la seva parla, sempre culta, lluminosa i atractívola. Més especial commemoració que la d'aquestes línies li tenen preparada la nostra entitat i els seus amics de cor; però fóra oblit imperdonable que aquí no

es recordés aquella figura tant representativa de la generació vinguda a la vida pública fa vint anys, entorn del 1895, pel pressentiment del Desastre inevitable i per la fe en la vitalitat de Catalunya, única esperança de salvament. No tots pensaven com ell, però ningú va negar-li mai admiració ni respecte. Era home de partit, certament, però d'aquells homes que aixequen i enlairen els partits fins a la seva altura en lloc d'enxiquir-se ells fins a l'estretor dels partits; d'aquells homes de superior mentalitat i de cor magnànim que saben i pensen a totes hores que per sobre de totes les escoles està la patria, la civilització i l'humanitat. Que el segueixi, doncs, la nostra memòria, com una ombra fidel; que segueixi an ell i a tots els que, junt amb ell, penetraren en les regions de l'eternitat durant l'exercici que, per fatiga vostra, m'ha tocat resumir.

MINISTERIO
DE CULTURA

DE FEMINISME

Discurs presidencial¹

SENYORES; SENYORS:

AL parlar *De feminisme* no tinc pas la pretensió d'ocupar-me del feminisme modern, combatent o defensant l'igualtat de drets d'ambdós sexes, l'intervenció directa de la dona en la vida política y jurídica dels pobles y en tots els negocis públics; el feminisme al que faré referència, és el feminisme pretèrit y encara en el concepte de cultura. En l'impossibilitat de revestir el discurs ab els prestigis d'una autoritat que no posseesc en ciències socials, he demanat l'adjutori de l'Historia pera documentar-lo y aixís apoiar la meva tesi, però els límits que la meva discreció, esperonada per la vostra cortesia, ha de posar a la present oració inaugural, m'obliguen a sintetisar les notes y exemples històrics y agarbonar noms que poden fatigar el cervell de l'oient, condensant en qualques planes lo que hauria sigut materia abastament pera una extensa monografia.

Sense acceptar l'hipòtesi que Goethe posa en boca d'aquella damisela qui s'amagava pera estudiar, car «s'havien ridicolisades les dones savies y no es podien sofrir les dones instruides, probablement perquè es considerava una mala acció que tants homes ignorants se vegessin obligats a avergonyir-se»,² cal regonèixer que la dona ha siguda de sempre per molts, àdhuc en els temps moderns, considerada com un ser inferior en l'organisme social, com la venta-focs de la gran familia humana y per alguns, pocs sortosament, com un mal necessari.

Els seus detractors, entre els qui s'hi contenen filòsofs, sociòlegs, poetes, psicòlegs,

1. Llegit en la sessió inaugural de curs de 1914-1915 de l'ATENEU BARCELONÈS.

2. GOETHE : *Les années d'apprentissage de Wilhelm Meister*, livre VI, *Confessions d'une belle âme*.

escriptors, moralistes y també fisiòlegs, convençuts els uns — y aquests són en minoria, — altres obeint el peu forçat de fer una frase y altres — els més — pera donar pastura a llur humorisme malaltic, han aportats sengles carreus pera bastir un temple a l'injusticia, que la malicia a través dels segles va perpetuant y agensant sense cap respecte envers la qui té confiada l'alta, la sublim, l'excelsa missió de la maternitat, missió que supera en ella tot sentiment per enlairat que sia : « — Doneu-me un fill o jo em moro », exclamava Rachel dirigint-se a Jacob. Y mentres se representava l'*Orestes* d'Eurípides a Atenes, quan el protagonista digué : « — Sense pare, un nin restaria per sempre més privat de l'existència », una veu de dòna sortí de l'amfiteatre clamant irada : « — Y sense mare, infame Eurípides ! »

Els qui se prenen la molestia de justificar les afirmacions llurs, atribueixen l'inferioritat intel·lectual femenina a una serie de causes entre les que sobressurten l'inercia forçada a que es troben sotmesos els orguens de la dòna, les obligacions que imposa la maternitat y tots sos derivats, alletament y agombolament d'infants, l'educació llur y el menatge del pairal. Però entre les causes aduïdes la més important y potser la determinant — segons diuen els qui l'adueixen — de l'inferioritat intel·lectual femenina, és una causa d'ordre biològic, ço és : que l'intel·ligència està en raó inversa de la feconditat. Les funcions de reproducció y les funcions intel·lectuals són antagòniques, y com que el treball de reproducció en sa major part està confiat a la dòna, per aquesta raó biològica ella ha quedada retrassada en el desenrotllo intel·lectual. En Lombroso cita en apoi d'aquesta transcendental afirmació, l'exemple de les abelles y les formigues, que han adquirida superioritat d'intel·ligència en comparança ab les altres femelles de l'especie, pel sacrifici de llur sexe, mentres que les reines dels rucs o dels formiguers resten fecondes y són estúpides. A mesura que les especies selvatges s'apropen a les especies socials, les femelles esdevenen menys fecondes; les femelles dels aucells cantaires canten quan estan separades del mascle.

Les comparacions entre l'home y els altres sers de l'escala zoològica, no són una base massa ferma pera edificar teoríes, no sols parlant de la relació entre l'intel·ligència y la feconditat, sinó en altres comparacions, com per exemple, entre el sexe y la vanitat : no hi ha dubte que la dòna és molt més vanitosa que l'home y en cambi entre els animals, salvo poques excepcions, és el mascle el qui té la vanitat més accentuada : molts aucells mascles, àdhuc en absència de les femelles, se vanten del plomatge llur; el gall dindi y el pagó, davant d'altres animals, mostren el vano.

Segons Virey, entre les dònies d'alta intel·ligència sovintegen les xorques. Aquesta afirmació és mitxa veritat y pera completar-la s'ha d'afegir lo que ell no diu : que

I.

· · · · ·
sine patre autem filius
nunquam esse possit

(EURIPIDIS FABULÆ, edició Firmin Didot, París, 1878.)

també entre les dones d'alta intel·ligència sovintegen les fecondes. Corolari : res té que veure la concepció ab l'intel·ligència.

Negant-se-li l'intel·ligència, no cal dir que se li nega el geni; y si per excepció ha nascuda qualche dona genial, és perquè en ella s'han confosos els caràcters sexuals secundaris, confusió produïda per l'enforcament de les herències paterna y materna.

Els qui fonamentaven l'inferioritat intel·lectual de la dona en el menor volum del cervell, no s'haurien atrevit a fer-ho si en l'època llur s'hagués coneguda l'hipòtesi, fundada en fets positius d'estructura, demostrant que l'intel·ligència humana està en raó directa del major desenrotlló de l'aparell protoplasmàtic y del sistema de colaterals nervioses. Y no perquè hi hagi aquest major desenrotlló, hi ha d'haver major volum cerebral, com sembla a primera vista que hauria de succeir : la multiplicació y àdhuc neoformació de branquillons terminals, d'apèndix protoplasmàtics y de colaterals nervioses, està en concordança ab la disminució dels cossos cel·lulars o ab la reducció proporcional d'aquelles regions del cervell, quines funcions no es relacionen directament ab l'exercici intel·lectual.¹ Lo que vol dir, que hi poden haver grans talents ab cervells petits que, si contenen poques cèl·lules nervioses, posseeixen un sistema d'associacions protoplasmàtiques nervioses complicadíssim; mentres que cervells que tenen gran volum, poden esser molt abundosos en cèl·lules y molt imperfectes en connexions.

Tot lo que s'ha dit y escrit contra la dona, responia a un estat d'opinió regnant ab més o manco estensió, ab més o menys intensitat, no entre les classes socials humils, sinó entre alguns elements directors, entre qualques remaders de pobles, que si no deixaven que la costum fes la seva via, la cristallisaven en lleis. No fa pas molts anys els còdis d'alguns Estats, en els quals el legislador s'oblidà el precepte que a una dona per mancaments que faci no se li deu pegar ni ab una flor, encara concedeixen a l'home de baixa condició, el dret d'infligir a la muller una correcció corporal. La llei prussiana prohibia els escolars, aprenents y dones, pendre part en reunions y assemblees polítiques. El fonament de la Llei sàlica diu que el Regne de França és de tan gran noblesa que per successió no deu anar a dona. Esplica Tàcit que entre els germans primitius — y en això seguïen l'exemple d'altres pobles — la dona es comprava mitjançant bous, cavalls, armes, arnesos, que els donaven al pare. Es una frase esdevinguda cèlebre la de Napoleón I : «si alguna cosa hi ha que no és francesa, és una dona qui pugui fer la seva voluntat».

Es clar que hi han hagudes escepcions en qualques pobles y en diferentes èpoques, com en el primitiu Egipte ont les dones tenien els mateixos drets que els homes, davant la llei. En la *Ciutat de Déu* y en el capítol que tracta de l'origen del nom de la vila d'Atenes,² Sant Agustí copiant-ho de Varron esplica com havent nascuda sob-

1. RAMÓN Y CAJAL : *Croonian Lecture* feta en la *Royal Society of phisicians*, de Londres, el dia 8 de març 1894.

2. SAINT AGUSTIN : *La Cité de Dieu*, livre XVIII, cap. IX.

tadament una olivera y havent brollada més enllà una font, el rei envià un missatger pera que consultés l'oracle de Delfos, pera saber de certa ciencia no sols lo que se n'havía de pensar, sinó lo que es devía fer. L'oracle respongué al missatger, que essent l'olivera l'emblema de Minerva y l'aigua el de Neptú, els ciutadans devien escullir entre aquestes divinitats el nom de la vila llur. Tenint en consideració aquesta resposta, Cècrops demanà els sufragis dels ciutadans d'abdós sexes, car segons consuetut les dònnes tenien veu y vot en les deliberacions públiques.

Els homes votaren a favor de Neptú, les dònnes a favor de Minerva y com que aquesta tingué un vot de majoria, guanyà. El candidat vençut, Neptú, indignat per la desfeta, féu que les aigües del mar inondessin la terra dels atenienses, els qui pera apaibagar la furia del déu, no tingueren altre remei que castigar les dònnes, privant-les d'intervenir en les públiques deliberacions, de donar el nom a llurs fills y de no poder-se nomenar mai més atenienses.

Aquesta llegenda, que com totes les llegendes idealisa les tradicions y els sentiments del seu temps y del seu poble, demostra la beligerancia que les dònnes tenien en la governació de la cosa pública, de la *Demos*, a l'ensem que l'acte brutal dels homes per la sola raó d'esser els més forts.

Malgrat totes les afirmacions y tots els arguments y totes les premises pera provar la tesi de l'inferioritat intel·lectual de la dona, aquesta demostra tot lo contrari de lo que pretenen els seus detractors; treballant y aportant el seu contingent a la cultura humana y vencent dificultats y apriorismes seculars, ha donats y segueix donant una serie de noms a les civilitzacions, que l'han feta perdurable com a ser intel·lectual.

Deia Richelieu, que «aixís com una dona perdé el món, res més propi que aquest sexe pera la ruïna d'un Estat quan s'apodera dels qui el governen y els fa instrument de la seva voluntat, sempre mal inclinada per naturalesa. Perquè els millors pensaments en les dònnes solen esser casi sempre perniciosos, per tenir elles la costum d'inspirar-se en les passions que en llur enteniment ocupen el lloc de la raó, mentres que la raó, al contrari, és l'únic y verdader motiu que deu inspirar els pensaments y les obres dels qui cuiden dels interessos públics». Al fer aquestes afirmacions, el gran home d'Estat de Lluís XIII se deixà portar més que de la raó, de la passió que ell tant censura y que sentia contra les reines Maria de Mèdicis y Agna de Austria, com la passió y no la raó li féu demanar a l'Academia francesa que condemnés el *Cid* de Corneille.

Contra l'opinió de l'Eminencia roja, també en la difícil ciencia política — y parlo de política en el sentit enlairat de la paraula — les dònnes s'han distingides d'una manera notabilíssima, excel·lint entre totes elles la gran figura de Caterina Benincasa, qui després havia d'esser venerada en els altars ab el nom de Santa Caterina de Sena. Nascuda en aquesta ciutat a mitjans del segle XIV, arribà a vestir

l'hàbit religiós després de vèncer l'oposició de la família; en el claustre fou un model d'austeritat y d'obediència. En son cor atresorava tanta misericòrdia y humilitat, com energia en son caràcter. Dona de gran intelligència, la seva diplomacia, diferent de totes les diplomacies pretèrites, presents y futures, se fonamentava en la sinceritat, lo que li feia nomenar les coses pel seu nom; defensora de la puresa de costums y de la conducta exemplar en els ministres de l'Església, — llavors la vida d'alguns alts clergues avergonyia, — fa dir al Sant Pare que posi remei a tantes iniquitats, car «tot lo que el Crist ha guanyat en lo arbre de la Creu, se malbarata en prostitutes». Combat ab enteresa y fortitut la simonia y el nepotisme, en predicament abdós, fent-ho ab llenguatge franc, obert y sense eufemismes.

Flagellada Sena per la glàndola, la fam y les guerres civils, Caterina prodiga la seva persona assistint y conhortant els seus compatricis. Possessora de gran instint polític, quan les repúbliques de la Toscana s'insurreccionaren, per haver la Santetat de Gregori XI excomunicat els florentins qui havien fomentada la revolta dels Estats de l'Església, fou nomenada pels Priors de Florencia embaixadora a Avignó, y si bé aquells l'enganyaren, no perdé el viatge, influint d'un modo decisiu en lo retorn de la Santa Sèu a Roma, després de vèncer les fortes resistencies que s'hi oposaren.

La lluita entre el Papat y Florencia acabà mercès als seus esforços y totjust Caterina se preparava a descansar, que el Cisma d'Occident la preocupà posant-se al costat d'Urbà VI, no d'una manera platònica, sinó intervenint personalment, parlant, escrivint, menaçant y ordenant ab to imperatiu, no als humils, sinó als poderosos: «vos complireu la voluntat de Déu y la meua», diu al Rei de França pera decantar-lo del costat d'Urbà.

Mereixen esser coneguts per eternistes, els consells qui donà als Priors y Gonfaloner de Florencia, després que fou feta la pau de la Senyoria ab la Santa Sèu: «Vosaltres teniu desitx de reformar vostra vila, però jo vos dic que aquest desitx no es realisarà, si vosaltres no rebutgeu de vostres cors l'odi y la rancunia y l'amor de vosaltres mateixos, això és, mentres vosaltres no vos oblideu de vosaltres, pera pensar únicament en lo bé de la ciutat.» Quants Concells Municipals haurien de tenir gravades en lletres d'or aquestes paraules en les Sales de Deliberacions, pera que servissin a llurs consellers d'estel d'orient o d'Inri!

Una altra religiosa nascuda en terres d'Espanya, Sor María de Jesús de Agreda, de vida exemplar y d'excel·lent sentit comú, si bé no tenia l'intuició política y l'energia de Caterina de Sena, posà la seva forta intel·lectualitat al servei dels negocis d'Estat, donant consells valiosíssims a Felip IV en lletres admirables per la llur senzillesa y sinceritat. Ella fou la qui aconsellà el seu Rei, quan la nostra guerra dels Segadors, que transigís ab els aragonesos en l'afer de l'Inquisició y que'ls amanyagués tot lo possible pera destorbar que fessin causa comú ab Catalunya. Ben segur que fou ella la causant d'una frase grollera del Comte Duc, que no deixa en massa bon lloc la galanteria y educació del Privat d'un Rei, qui tenia una Cort que volia esser

refinada : «*las monjas se han de estimar solo para rezar y las mugeres proprias unicamente para parir*».

Parlant de dones de Govern, s'ha de concedir lloc d'honor a una renéta, per linia materna y bastarda, d'Alfons V d'Aragó, la Marquesa de Mantua, una de les dames més cultes del Renaixement, qui heretà del seu besavi la devoció a les belles lletres. Curosament educada per la seva mare coneixedora dels clàssics, parlava ab correcció el llatí y posseía el refinament artístic del seu pairal, que podia vantar-se davant l'Historia, d'haver sigut la pedra de toc del Giotto y l'aixopluc del Petrarca.

La devoció que tenia per les belles arts y l'estudi de llibres y manuscrits no fou obstacle, quan nomenaren el seu marit Francesc de Gonçaga capità de les forces de la Lliga contra la França, pera que es revelés una dòna de govern complerta, dirigint ab saviesa y discreció els negocis de l'Estat de Mantua, aixís com se mostrà dòna de gran serenitat quan Francesc de Gonçaga, acusat de portar secretes negociacions ab França, fou destituït per la Senyoria veneciana.

En aquest elenc és digne de figurar-hi pels seus mereixements, Isabel de Castella, qui heretant la Corona del seu germà D. Enric, assolí vèncer els partidaris de la Beltraneja, acabar ab els desordres y rebelions que els nobles atiaven en les ciutats y castells y netejar els camins de lladres y bandolers. Els negocis més importants referents al govern de Castella, els despatxava personalment, de la mateixa manera que el seu marit se cuidava dels d'Aragó; el seu nom va unit a l'expulsió dels jueus, la conquesta de Granada y el descobriment d'Amèrica. Dominadora y absorbent, si no tenia sobre el seu marit superioritat intel·lectual, tenia superioritat de caràcter; pot dir-se que fou ella qui es maridà ab Ferràn d'Aragó y no aquest qui es mullerà ab Isabel de Castella, car malgrat la divisa *Tanto monta, monta tanto, Isabel como Fernando*, en tots els preàmbuls dels actes jurídics y documents de Cancilleria ont se nomenaven els títols reials, apellidos y blasons dels dos Reis, s'interposaven els títols, començant, però, pel de Castella; y lo mateix se féu en la composició y armoria de l'Escut Reial que abdós reis havien d'usar, posant en la part superior y a mà dreta, les armes de Castella y Lleó.¹ Fou una de les dames més instruídes de la seva època : deixeble de llatí de D.² Beatriu Galindo qui n'era professora a l'Universitat de Salamanca, el seu exemple contribuï en gran part a que les dames castellaness contemporànies prenguessin afició a l'estudi, cultivant la llur intel·ligència, sobressortint entre elles la toledana, si bé d'origen francès, Lluïsa Sigea, qui fou dama d'honor a la Cort de Portugal. Aquesta és l'autora d'una curiosa epístola escrita en cinc llengües adreçada al Sant Pare Paulo IV; posseía una vasta erudició y un perfecte domini del llatí. El seu nom era tant conegut en el món de les lletres, que se li atribuïren injustament uns *Diàlegs eròtics*² que d'esser-ne ella autora haurien ferit greument la seva reputació de dòna casta y discreta.

1. JAUME RAMÓN VILA : *Tractat d'Armoria*. Volum IV, llibre I.
2. *Diálogos sobre los arcanos del Amor y de Venus*.

La néta d'Isabel de Castella, María Tudor, cal regonèixer que fou una dona d'excpcionals condicions pera la governació d'un poble, prescindint de la persecució y condemna dels heretges que tant ha contribuït a entelar la seva personalitat, sense tenir en compte que era la costum de l'època y els mateixos procediments que a Inglaterra, seguïen a França y a Espanya y a Escocia. D'alta moralitat, caritativa, clement, generosa, posava al servei d'aquestes qualitats la seva sabiduría y dignitat y la seva oratoria fàcil y eloqüent. Era devota de la justícia y protectora entusiasta de les Universitats. Demostrà gran energia y diplomacia quan la revolta que es produí pera oposar-se a que es maridés ab el príncep d'Espanya.

Una altra dona d'insòlites qualitats pera portar les regnes del Govern d'un poble, fou María Teresa d'Austria, a la qui agensaven totes les condicions indispensables pera l'alta missió que li fou confiada, quan mercès a la Pragmàtica Sanció cenyí sa testa ab la corona imperial que per ella esdevingué moltes vegades corona d'espines.

Filla de Carles VI, conegut entre nosaltres per l'Arxiduc, qui tan miserablement enganyà Catalunya que per ell havia fets grans sacrificis, fou educada pera esser Reina. Posseïa gran elevació d'esperit y una inquebrantable força de voluntat que, junt ab una sòlida instrucció, la feren apta pera dirigir els negocis dels seus Estats.

Tenia una cultura molt superior a la del seu marit Francesc de Lorena, aficionat a l'alquímia y cercador de la pedra filosofal, sense que aquesta superioritat fos impediment per estar-ne enamorada conservant-li fidelitat a la que ell no correspongué, car tingué per amistansada una dama de la Cort. Per cert que aquestes relacions extraconjugals motivaren una frase reveladora per ella sola del talent y discreció de María Teresa : après la mort sobtada del seu espòs, al sortir de la cerimonia de l'enterrament, se trobà cara a cara ab la sua rival y apropant-se-li la besà, dient commoguda: «— Nosaltres havem sofert una gran perdua, Senyora!» La decepció dels magnats fou immensa : creient-se presenciari una escena de violència, assistiren a un acte de reconciliació generosa. La mort havia obert el pas a la clemencia.

De gran valor personal, afrontava els perills ab serenitat y les contrarietats donaven tremp a la seva ànima. Al disputar-li la corona els mateixos qui havien promès protegir-la y amparar-la, els plantà cara preparant-se ab decisió y ànim esforçat pera defensar la Silesia amenaçada per Federic II de Prussia, qui la cobejava. Inglaterra y Russia desistiren de l'apoi que momentaniament li donaren a l'iniciar-se el rompiment, la primera obligada per França y Prussia, la segona per Suecia : sols els magiars apoiaren l'emperatriu, qui tingué de soportar que la pau de Dresde conferís la Silesia a Prussia.

En la guerra de successió defensà el seu dret contra la força de la coalició europea, que usà de totes les armes lícites y il·lícites pera combatre-la, y ella sense astorar-se procurà vèncer ab talent y energia totes les dificultats, tots els contratemps que li barraven el pas. Tot just firmada la pau d'Aix-la-Chapelle, s'ocupà immediatament de reorganisar el seu poble sots els punts de vista econòmic, administratiu, social y

cultural : vetllar per les bones costums en la propia Cort y en les ciutats, no fou pas tasca agena a les seves preocupacions.

Gran treballadora y mare exemplar, estimà ab devoció el seu poble y exercí la primera magistratura ab la convicció de que la tenia per dret Diví. La felicitat per ella no fou complerta y l'Historia no sols pot tributar-li elogis. Tres grans dolors amargaren la seva vida : l'ingratitude del seu hereu, la perdua de la Silesia y la conducta irregular de les seves filles, Carolina de Nàpols y María Amelia de Parma; dues grans faltes entelen la brillantor del seu regnat : la conservació a ultrança del seu primer ministre y l'haver col·laborat directament, després de la guerra dels set anys, al trossejament de la Polònia, d'aquella desgraciada nació de la qual deia el gran patriota Sobieski, que agafant-ne un grapat de terra, fos d'ont fos, y expremment-la, ne rajaria sang.

* * *

La cultura de la dona a través dels temps és innegable.

A Grecia el gimnàs era l'escola elemental ont s'hi aprenien nocions de matemàtiques, historia y gramàtica. Pera estudis superiors se dirigien a mestres particulars, filòsofs o sofistes, que és lo que féu Aspasia tan bon punt arribada de Milet: se dirigí a la classe del seu compatriota Anaxàgores y allí va revelar-se la forta intel·lectualitat de la qui tenia reservat un gran lloc en l'Historia de la Grecia independent. Mestre de retòrica de Sòcrates, com ho declara aquest mateix en el Menexenus de Plató,¹ mestra y consellera de Periclès, el Júpiter olímpic de l'època, entesa en llengües y en filosofia, devota de les belles arts, immortalisà el seu nom logrant ab la seva influencia que Phidias dirigís els bastiments de l'Acròpolis, malgrat l'estremada oposició dels archontes. Ella, posant la constancia al servei del seu talent d'organització, constituí la Lliga política de les dones composta de varis estaments femenins : aristòcrates, burgeses y àdhuc cortisanes a les quals se les donava beligerancia perquè eren una força, no sols per la bellesa llur, sinó també per la llur cultura : heus-aquí una demostració de la preponderança que la dona grega tenia en la societat y la llibertat de que fruía. Podien sortir de casa a llur albir, lluien trajos y agensaments en les cerimònies públiques y algunes feien corre cavalls de llurs quadres en les curses; però a l'ensem que prenien part principalíssima en aquestes festes mundanes, feien art y ciencia, cultivaven les lletres a fi, diu Plutarque, «d'elevare llurs cervells al nivell dels cervells dels homes».

La dona grega en tots els períodes fou pregonament intel·lectual y oferí un nombrós estol de pintores, poetises, filòsofs, historiadors, matemàtiques, en una paraula, totes les rames del gran arbre de la sabiduria. Entre les moltes, cal apuntar els

1. PLATONIS OPERA : *Dialogi, Menexenus, III*, edició Firmin Didot, vol. I.

noms de Safo els quals versos no es movien de l'espona del llit d'Aristòtil y Hyspatia qui fou professora a Alexandria d'astronomia y àlgebra.

La cultura hel·lènica s'inoculà a Roma quan aquesta hagué vençuda la Grecia que com l'arbre del sàndal embaumà ab delicada sentor la destral que l'aterrà. Aquesta assimilació modificada per la consuetut y l'organissació política del poble romà, fou facilitada per la preparació que de llarg temps portaven els romans, car la civilissació etrusca no era altra cosa que civilissació grega, també transformada pel medi : fins la llopa del Capitoli, símbol de Roma, encara que es digués obra dels etrusques, fou obra dels grecs de Jonia.

El ritual grec exornava el culte de les divinitats romanes, els hèroes de Grecia esdevenien hèroes romans, els romans s'adaptaven les llegendes de Grecia y també les arts belles, el teatre y lo que és pitjor la llengua, que les classes elevades adoptaren abdicant del signe prínceps de la personalitat llur. Y no en tingueren prou d'aquestes victories en la pau, els vençuts en la guerra, car arribà a tal punt l'influencia grega en la civiltat romana, que àdhuc els ensenyaren la ciencia gramatical del llatí pera que poguessin conèixer l'ànima de la seva propia parla.

Una vegada feta l'adaptació, traduïdes al llatí la filosofia, les ciencias naturals, el dret, les costums hel·lèniques, en una paraula, romanissada la cultura grega, començà a pendre increment l'ensenyança, les escoles se multiplicaren y el comerç de llibres rotllats prengué volada, condensant-se en la gran ciutat la civilissació que les àligues romanes havien d'escampar arreu del món y de la qual encara molts pobles se'n poden enorgullir.

Com que les donzelles romanes no es podien sotstreure an aquest ambient de civiltat, ademés de teixir y filar la llana, anaven a l'escola les d'estament modest y les aristòcrates tenien preceptors a casa. Cultivaven la literatura y la filosofia y s'esforçaven en parlar ab facilitat y elegancia, aixís és que foren moltes les matrones que es distingiren per la seva vasta il·lustració. Marcial considera que una dòna qui sia solament rica, noble y casta no és dòna complerta car li manca una condició: esser instruïda. Els retòrics, els filosofhs y els gramàtics solien formar part integrant de les cases aristocràtiques y seguïen els senyors en llurs viatges y excursions.

No és estrany, doncs, que succeïssen a Cornelia, coneguda més per mare dels Gracs que per filla d'Escipió l'Africà, venerada y estimada dels seus compatricis tant per la seva presencia d'esperit com per la refinada cultura que posseïa; la germana y la filla d'August literates excelses; la filla d'Ovidi y Sulpicia y Theòfila poetises, Agripina escriptora, Statilia Messalina qui declamava admirablement, l'esposa de Sèptim Sever qui es dedicava a la filosofia, la de Lucano, la de Plini el jove y moltes altres sinó tan eminents, notabilíssimes.

A començaments del segle XII Mestre Pere Abelard després d'haver donades lliçons públiques de filosofia en el petit amfiteatre del turó de Santa Genoveva,

escullí per càtedra el pati de Nôtre Dame de París, ont s'hi acoblaven deixebles d'ab-dós sexes provinents de totes les parts del món conegut, pera escoltar els conceptes de Boeci y Aristòtil agensats ab el verb elegant de Virgili y d'Horaci, que a la perfecció parlava el Mestre bretó. En mitx la munió d'homes y d'ones que formaven l'auditori del futur emasculat, hi havia una donzella qui l'escoltava ab èxtasi, tan enamorada de l'oració com de l'orador qui ab barba a la faisó dels filosophs antics, vestint folgat brial y mantell bizantí, ab la seva dicció fogosa y la seva prosa emfàtica, captivava paulatina y inconcientment el cor y l'ànima de la que molt aviat havia d'esser la seva víctima.

Heloisa obtingué la dignitat de Priora de les benedictines d'Auteuil dedicades a l'instrucció y morí essent abadessa del Paraclet. En la solitud de la cel·la no pogué enlairar el seu esperit que romangué sempre aferrat a la terra; el *vale, unice*, ab que acaba una de les seves epístoles endressades a Abelard, demostra que el record del pare del seu fill és perdurable en ella : l'ausencia y la claustra no han pogudes esvahir-lo «... els qui em diuen casta no coneixen la meva hipocresía. Confereixen a la puresa corporal el nom de virtut, quan tota virtut resideix no en el cos sinó en l'esperit...»

Y el nom d'Heloisa ha passat a l'Historia no com una intel·lectual emèrita que era, sinó com a dona qui havia estimat molt : Abelard fou àdhuc el butxí de la gloria pòstuma d'Heloisa.

Encara que en qualques ciutats les d'ones assistien com havem dit a les conferencies públiques que es donaven en les catedrals, el foc sagrat de la cultura femenina en l'edat mitjana se conservava, mercès a la dificultat de comunicacions, en els castells senyorials, especialment els de la Provença, ont els trovaires feien l'intercanvi intel·lectual, y en els convents, algú dels quals, com el de Nivelles essent abadessa Santa Gertrudis, enviaven missatgers a les ciutats pera comprar llibres y aportar mestres a l'objecte de perfeccionar els estudis de les monjes. En el convent de Gauderheim residia una relligiosa qui composava drames inspirats en els autors de la Roma pagana. Les ordres relligioses de d'ones transcrivien manuscrits ab gust exquisit y estremada cura y en la majoria de les dedicades a l'ensenyança, aquesta no era elemental, estudiant-s'hi arts lliberals, llatí, grec, teologia; el *trivium* o sia gramàtica, lògica y retòrica o el *quadrivium* : aritmètica, astronomia, geometria y música; y en algunes hi afegien l'ensenyança de nocions de Medicina, regint encara una disposició donada per Carlemany pera les escoles catedrals.

La cèlebre Universitat de Bolonia en els segles XII y XIV tingué d'ones Lectores de Dret y moltes versades en Jurisprudencia y Filosofia. Aquesta tradició fou represa en lo segle XVIII, car s'hi trobaven cinc d'ones professores de sengles assignatures : dret civil, dret canònic, llengua grega, matemàtiques y física.

Les dames de l'aristocràcia y de la burgesia foren sempre elogiades pels trovadors qui veien en elles el resum de totes les virtuts y eren pera ells una deïu d'inspiració.

No cal parlar dels poetes mitx-evals y del Renaixement quina meritíssima representació pot adjudicar-se a Dante y al Petrarca que han immortalisats els noms de Beatriu y de Laura de Novés.

Dels castells feudals passa la cultura de la dòna a les viles de Parlament, a les Corts reials y després als Salons que, com el blau de l'hôtel de Rambouillet, tant han contribuït, malgrat els seus defectes, a la perfecció intel·lectual femenina. El record d'aquests salons quedarà com estigma de civilització : ells contribuïren en gran part a perfeccionar la llengua pròpia, a donar a l'erudició un caient elegant y cortès traient-li tot ressabi de pedantisme y a ennoblir la vida social.

Permeteu-me, senyors, que fassi encara que sia breument, menció especial de tres figures representatives en l'Historia del feminisme pretèrit. L'una és Cristina de Pisàn, l'altre Margarida de Navarra y la tercera Teresa de Jesús. La primera, eminent escriptora y poetisa, apagava la seva set de cultura en les dèus inestroncables del Dante y del mestre y amic d'aquest, Brunetto Latini, del Petrarca y Cecco d'Ascoli y Johan Boccaci. Italiana de naixença, visqué la seva joventut en la Cort de Carles V de França, generós Mecenat dels qui conreaven belles arts, lletres y ciències. Polemista intel·ligent y fogosa, defensà sempre ab entusiasme y convicció el seu sexe dels atacs injustos y moltes vegades grollers dels antifeministes y com si fos una aprovació tàcita de les seves teories, llavors aparegué la gran figura de Joana d'Arc.

Margarida de Navarra, de clara intel·ligència, aficionada a l'estudi, políglota àdhuc de llengües mortes, fluctuant sempre entre el misticisme y el llibertinatge, entusiasta de la filosofia y devota de la literatura, protegí els intel·lectuals de la seva època, fent per ells tota llei de sacrificis. Curosa del ben parlar, era l'admiració dels embaixadors als qui moltes vegades dirigí la paraula per indicació del seu germà Francesc I. Aquesta dòna, devota dels llibres y de la ploma, cusí y brodava a la perfecció. L'elogi que en fa Clément Marot a qui ella, com a molts d'altres, havia salvat de la forca, és just encara que podria semblar l'adulació d'un agrairit : «cos de dòna, cor d'home y cap d'àngel».

D'entre les dames hidalgues castellanques que en la *xvi*^a centuria palesaren la llur intel·ligència, se distingí notablement la virtuosa Teresa de Jesús, escriptora mística y històrica insigne, poetisa, folk-lorista, quines obres meresqueren esser traduïdes a moltes llengües. En elles s'hi revela una gran elevació d'idees, educació esmerada, imaginació prodigiosa y talent gens vulgar; exposa els conceptes ab expressió enèrgica, sense pedanteria y usant el castiç llenguatge familiar castellà. Ab l'obra literaria de Teresa de Jesús n'hi ha abastament pera fer perdurable la cultura femenina de l'Espanya del segle *xvi*.

* * *

Els parts distòcics, les malalties propries de llur sexe, y les lluites freqüents entre families, entre tribus y entre pobles, obligaren les dònnes desde els temps primitius a exercir la Medicina y a pensar les nafres dels lluitadors, posant a contribució la llur sensibilitat emotiva y la llur facilitat d'adaptació, molt superior a la de l'home: un proverbi anglès diu que pera fer un Gentleman se necessiten set o vuit generacions y pera fer una Lady sols se'n necessiten tres o quatre. La gran col·laboradora de la dòna pera l'exercici de la Medicina fou la Caritat, que si bé no es manifestà obertament fins a l'aparició del Cristianisme, romaníja dintre l'ànima femenina y sols aixís s'explica l'esclat esplendorós de les Institucions de Caritat que no brollaren pas per generació espontania, car feren cristallisar un sentiment individual innat y pel quin la dòna sent especial predilecció.

S'és contada y recontada la faula d'Agnodice, qui veient que moltes dònnes morien perquè llur pudor no els permetia deixar-se regonèixer per un metge, se tallà els cabells, s'habillà ab trajo d'home y assistí a les lliçons d'un metge cèlebre de la ciutat. Finida la carrera, quan tenia ardit d'una malalta sexual s'hi presentava y pera inspirar-li confiança li declarava qui era. Els seus èxits li valgueren que els seus comprofessors la denunciessin per *seductor*, al veure que perdien llur clientela femenina; l'Arèopag la condemnà y al demostrar Agnodice que era dòna, fou absoluta. Llavors els atenienses corretgiren la llei y les dònnes foren admeses a l'exercici de la Medicina.

Aquesta faula, és una faula complerta perquè dintre la seva inexactitut material no s'hi troba la veritat moral. A Grecia les dònnes, d'una manera més o menys rudimentaria, més o menys perfecta, han exercida de tots temps la Medicina. Homer ja parla de dònnes qui eren coneixedores de les virtuts curatives de moltes plantes. Les llegendes y les tradicions del període heròic també descriuen ab detalls precisos la mestressa de casa coneixedora per herencia de les aplicacions especials de les herbes remeieres que es guardaven a prevenció en el rebost, com se fa encara en moltes de les nostres cases de familia actuals, ont hi trobarem herbes sudorífiques, diurètiques, emolients, etc. La Medea llegendaria fou l'iniciadora de la balneoterapia thermal, per lo que la titllaren de que feia coure els homes. També coneixien, a l'ensem que les virtuts curatives de les herbes remeieres, les propietats tòxiques de molts exemplars de la flora.

Tant a Egipte com a la Grecia independent, les dònnes actuaven de sacerdotesses, dignitat que portava involucrada la pràctica de la Medicina, además d'altres prerrogatives; els concitudans demostraven son agraiment envers les qui més se distingien, erigint-les sengles estatués que perpetuessen llur record.

Iniciat el gineceu, si bé no tingué mai les severes restriccions de l'harem oriental, se féu més difícil l'exercici professional dels metges en tot quant fes referència a malalties de dònnes, y llavors les metgesses augmentaren la clientela llur, car la seva condició sexual les permetia l'entrada dintre el clos familiar. Moltes foren les dònnes gregues que es distingiren per llur pràctica y per llurs obres.

D'entre elles mereixen especial menció, l'esposa de Pitàgores qui al restar viuda regentà l'Escola del seu marit y mestre, y en una de les millors polèmiques que sostingué, defensà, eloqüentment y ab arguments irrefutables, la tesi de la viabilitat dels setmesons; Cleopatra autora de notables obres de malalties de la pell; Aspasia qui escrigué tractats d'Obstetricia en un dels quals parla de la versió podàlica en les presentacions cefàliques quan no podien avançar : és precís recordar que no es coneixia el fórceps : — aquesta Aspasia res té que veure ab la de Periclès. — Altres autores escrigueren molt sobre cosmètics y bellesa.

Roma també tenia dones metgesses, no solament *obstetrices* que es dediquessin a parts y *ornatrices* quina especialitat era la bellesa y l'higiene del cos, sinó *medicæ* o *clinice*, com ho demostren les inscripcions funeraries trobades a Roma, Florencia, Verona, Lió, Mèrida, Tarragona, etc. y l'epigrama de Marcial referent a l'histèrica Leda qui es guareix substituint la metgessa qui la tractava, per un metge.¹ Teodosia exercia a Roma ont tenia predicament com a metgessa y fou martirisada com a cristiana per Dioclecià. Fabiola, una de les heroïnes quan la glària de l'any 44 a Jerusalem, viuda y rica, esmerçà tota la seva fortuna fundant un hospital; ella mateixa recullia per carrers y places els pobres malalts y els cuidava y agombolava. La conducta de Fabiola fou imitada per Batilde, Radegonda y Clotilde que l'Iglesia canonisà.

A l'Universitat de Còrdova en els sigles ix y x els moros tenien deixebles dones que estudiaven Medicina, quina tradició devia continuar-se com se desprèn de la següent lletra que la Reina d'Aragó Donya María de Luna, muller del Rei Martí, escrigué a un dels seus oficials : «La Reyna : Alamí. Com nos haiam mester una metgessa mora daqui, manam te tan expressament com podem, que vista la present, nos trametes e faces venir a nos la dita metgessa mora, sens dilació alguna.»²

La llegenda cèltica de Tristany y Isolda pertanyent al segle x, és un altre penyora de l'afició de les dones a exercir la professió medical. Aquella epopeia popular o primitiva, model de poesia mitx-aval, síntesi de les tradicions de l'època, brollada del cor mateix del poble y a la qual el poeta ab la sua inspiració li ha donada forma, ens presenta Tristany matant en desafió a Morhout qui reclamava de Cornuailles el tribut anyal de fadrins y donzelles; ferit l'hèroe pel glavi verinat del seu adversari,

1.

LXXI, DE LEDA

Hystericam vetulo se dixerat esse marito,
Et queritur futuri Leda necesse sibi:
Sed flens atque gemens tanti negat esse salutem,
Seque refert potius proposuisse mori.
Vir rogat, ut vivat, virides nec deserat annos;
Et fieri, quod jam non facit ipse, sinit.
Protinus accedunt medici, medicæque recedunt,
Tollunturque pedes : o medicina gravis!

MARCIAL : *Epigr.*, liv. XI.

2. Arxiu Corona d'Aragó : r. 2,247, f. 88.

entra en una barca sense veles ni timó, y a la ventura, sols acompanyat de la seva rota a la que arrenca tristes melodíes, s'allunya de l'illa Sant Samson abordant les platxes d'Irlanda, ont la Reina li guareix la ferida, ignorant que fos el matador del seu germà. Guarit, se'n va a Cornuailles y temps després lo Rei Mark, son oncle, li comana de retornar a Dublín y portar la filla del Rei, la rossa Isolda; arribat a Irlanda mata un monstre en forma de serp que tenia l'illa en esglai y el verí del monstre posa en greu perill la seva vida, essent aquesta volta la metgessa no la Reina, sinó la seva filla Isolda qui després se maridà ab el Rei Mark. La mateixa llegenda ens parla que quan Isolda, volgué fer assassinar a Brangania, qui li havia fet l'immens sacrifici d'ocupar son lloc en lo llit nupcial al costat del Rei Mark, li preparà un parany y la féu anar al bosc a copsar herbes remeieres de les que tenia necessitat pera preparar bàlsems guaridors. Y la llegenda insisteix en presentar Isolda com metgessa : Tristany fuig de Cornuailles, se'n va a la Petita Bretanya mullerant-se ab un altre Isolda, la de les mans blanques. El seu cunyat li demana que l'acompanyi a robar una dòna, ell accedeix y el fereixen, també ab una arma verinada; convençut que sols podrà guarir-lo Isolda de Cornuailles, li envia un missatger pregant-li deixi marit y corona : si el vaixell la porta issarà vela blanca y si no la porta vela negra. Desembarca Isolda y sent les campanes que toquen a morts : Tristany ha finat y ella al veure el cadavre l'abraça y el seu esperit abandona l'humana despulla.

Les llegendes heròiques germàniques y els poemes de l'avior d'aquest poble, parlen de dònes d'aigua y fades del bosc qui coneixien els secrets curatius de les plantes y pensaven les ferides dels guerrers y dels hèroes; aquestes llegendes impressionaren l'imaginació fantasiosa de les donzelles germàniques y foren portades a la realitat per les dònes qui en l'edat mitxa seguïen els guerrers en lluita. La vella literatura escandinava revela l'existència de dònes metges, ab intuició y traça pera l'exercici de la cirurgia : és curiosíssima la descripció d'un ferit de ventre ab prolapse intestinal, al qui després d'una taxis, sutura magistralment la seva companya. Les dònes escandinaves, en les batalles desempenyaven la missió que avui compleix la Creu Roja y les incomparables filles de la Caritat de Sant Vicens de Paúl; també assistien als desafíos, que tant sovintejaven, pera pensar els ferits.

L'escola de Salern fou en la seva època una de les millors escoles de Medicina sinó la millor. De totes les metgesses de l'Escola, la més notable ha siguda Trótula Ruggieri, quines obres serviren de pauta a molts autors; el mèrit de les mateixes se regoneix quan mentalment se retrograda a l'època en que foren escrites. Demostren en la seva autora un gran coneixement de les materies que tracta, especialment en tot lo que fa referença a obstetricia y ginecologia; àdhuc en la petita cirurgia *post partum*, actualment no es fa més de lo que ja aconsellava l'eximia doctora salerniana.

Les donzelles dels temps feudals aprenien en el *quadrivium* com ja havem dit, nocions de Medicina y Cirugia y ab preferència el pensament de ferides. Molts romanços de cavalleria francesos y germànics, parlen de dames nobles y fins reines que en

llurs castells y palaus pensaven guerrers ferits y àdhuc reduïen luxacions com se llegeix en lo fabliau d'*Aucassin et Nicolette*.

Santa Hildegarda, ademés de posseir la cultura que en la seva època posseïen la majoria de senyores, especialment les relligioses, dominava la Medicina y cultivava ab entusiasme y constancia el seu estudi. Deixà Manuscrits referents a dita ciencia y en ells s'hi revelen grans coneixements, que resulten anacrònics perquè s'anticipen al seu temps, y una valenta gosadia de concepte, tenint en consideració que l'autora era una relligiosa y una relligiosa exemplar; en el *Liber simplicis medicinæ*, fa diferència entre l'acció química y l'acció magnètica de les substancies : l'estil és enèrgic, breu y gens confós. *Hildegardis curæ et causæ*, tracta del cos humà y ses malalties: l'etiologia, símptomes y terapèutica. Parla d'embriologia, anatomia, generació y fisiologia; pot dir-se que és un curs casi complert de Medicina. Al fer referença a qualques causes d'alienació mental, manifesta que hi han orats als qui molts creuen posseïts del dimoni y que no és cert.

Hi havia a París en lo segle XIII, vuit metgesses que exercien ab tota llibertat; a començaments del XIV vingueren les excomuniones de les autoritats eclesiàstiques locals a les dones qui exercissin la Medicina. En el procés que la Facultat de París instruí contra Felicia Jacobe, se l'acusa de ficar la falç dintre el blat del pròxim — figura que ara traduïm ab el nom d'intrusisme — y malgrat tots els testimonis cridats pel tribunal declaressin que havien sigut guarits y demostressin que no havien sigut explotats, Madona Felicia fou condemnada a no exercir perquè aixís estava ordenat : la conveniencia d'uns quants, primava la salut del poble.

A París y a Francfort en la XIV^a y XV^a centuria l'exercici de la Medicina per les dones havia esdevinguda cosa corrent y de totes parts n'hi acudien, sobretot a París. « — Senyor, doncs vós me voleu donar metgessa per muller? » fa contestar Boccaci a Bertràn de Roselló quan el Rei de França li proposa mullerar-se ab Angelina qui li havia curada una fístula.¹ La majoria de les que exercien a Francfort eren jueves, dedicant-se preferentment a l'oftalmologia.

Les lleis eclesiàstiques d'Inglaterra abolides per Enric V, el reconqueridor del Nord de la França, autorisaven indistintament els homes y les dones pera practicar la Medicina.²

La Nueva filosofía de la naturaleza del hombre no conocida ni alcanzada de los grandes filósofos antiguos, la qual mejora la vida y salud humana, llibre escrit per D.ª Luisa Oliva de Sabuco, dama castellana del sigle XVI, fou perseguit furiosament car pretenia combatre moltes rutines. És bilingüe : en castellà la primera part y en llatí la segona. Parla d'higiene, de psicologia, de moral, de dietètica, d'anatomia dels centres nerviosos, sentant estranyes teoríes y doctrines. La finalitat que cerca l'autora

1. *Decameron*, jornada terça, novel·la novena.
2. *Possunt et vir et fœmina medici esse*.

és l'enderrocar Hipocras, Galien y la Medicina àrabe de llurs altars, combatent la tradició clàssica y l'ortodoxia. Ab tot y els atreviments de l'obra y l'ironía que enclou, passà casi desapercebuda a Espanya, no exercint cap influència a l'estranger.

Seríà omissió imperdonable no incloure entre les dònes metgesses la bolonyesa Agna Morandi qui dissecava el cos humà ab art inimitable fins a tal punt, que les seves preparacions anatòmiques causaven admiració. Diverses universitats y academies estrangeres sollicitaren la seva col·laboració valiosa. Fou professora agregada a l'Universitat de Bolonia y acadèmica de la Clementina.

En moltes biblioteques pertanyents a dònes d'alta alcurnia hi figuraven obres de Medicina. Caterina de Mèdicis n'hi tenia una col·lecció de gregues y llatines que actualment existeixen a la Biblioteca Nacional de París. La seva amiga y favorita del seu marit Henric II, Diana de Poitiers, també tenia afició a llegir tractats de Medicina, car molts se'n troben ab les seves xifres y les mitxes llunes, fletxes, buiracs y flors de lis, que eren l'emblema de la Duquesa de Valentinois; en qualque obra, la xifra del Rei està enllaçada ab la de Diana; una de les que ab la xifra de la Valentinois se troben en la Biblioteca Nacional és l'opúscul de Thierry de Hery : *La Méthode curatoire de la maladie vénérienne, vulgairement appelée grosse vairolle, et de la diversité de ses symptômes.*

* * *

Senyores; Senyors : l'únic objecte que m'ha mogut a fixar aquesta vetlla la vostra atenció, ha sigut palesar l'injusticia que cometen els detractors de la dòna, carestic convençut de que a excepció de la força física és equivalent a l'home. No és que pretenga que abandoni les seves atribucions socials; lo que jo desitjo és que no se li posin impediments, ans al contrari, que se li donguin facilitats pera que pugaf fer l'afirmació de la seva personalitat. « — Si concediu a la dòna el dret de pujar al cadafalc, deveu concedir-li el de muntar a la tribuna », digueren les defensores dels Drets de la Dòna quan la proclamació dels Drets de l'Home. Y posant-se en lo seu punt de vista s'ha de confessar que tenien raó.

Prescindint de les que de bon principi s'han dedicades pel seu propi esforç a l'estudi havent donat grans resultats, s'ha de regonèixer que en general l'instrucció de la dòna s'és abandonada. No s'ha procurat tot lo que es devía, que donzella perfeccionés les seves funcions intel·lectuals, perfecció que després de maridada no pot assolir, car la reclusió a la llar, ont l'obliguen a romandre el regiment de la casa y l'agombolament dels infants, l'han allunyada de la vida del pensament y boi pot dir-se de la vida de relació. Aquest allunyament exagerat ha fet que el seu esperit no pogués pendre volada y que es desconeguessin les seves aptituts agenes a la vida de família y que sols s'han palesades esperonades per la necessitat, els sentiments de patria, ètnic y relligiós, l'emulació, la defensa del seu honor y la devoció als seus fills.

No és que aquestes aptituds s'improvisin, és que romanen somortes dintre d'ella, fent-se potents y exteriorisant-se obligades per les causes esmentades, brollant llavors iniciatives de la qui semblava l'emblema de la passivitat y guspises de força de voluntat y d'energía, d'un caràcter fet tan sols per l'obediència. Sense sortir de Catalunya y sense moure'ns de l'època present, mireu el nombre incomptable de viudes qui porten el comerç y l'industria de casa llur, les qui cuiden les finques rurals esperant la major edat de l'hereu o la pubilla, les qui administren els cabals ab discreció y capacitat; y abans maridades les hauríeu cregudes d'esperit encongít, porugues de tot, incapacitades de comptar més enllà de lo que es pot comptar ab els dits; y és perquè la presencia y direcció de l'espòs feia innecesaria la llur intervenció. No hi ha paraules abastament pera elogiar l'ordre, la disciplina, l'enlairat y prudent criteri que regeixen en tots els organismes que componen l'incomparable Institució de filles de la Caritat de Sant Vicens de Paúl; totes elles tenen la llur missió a complir y totes la porten a terme ab perfecta regularitat, resultant el conjunt un complicat mecanisme humà d'una precisió extraordinaria. Y no hi ha dubte que després de l'esperit de sacrifici y de la fe que inflama el cor d'aquelles Santes dònes, l'èxit y la supremacia de l'Institució és degut al talent que informa tots els actes de les seves directores.

Són llogió els exemples de dònes qui en la vida ordinaria posseeixen, com la majoria d'elles, les qualitats de la mainada, y que les circumstancies han fetes esdevenir heroïnes defensant ab valor llurs conviccions relligioses y patriòtiques, oferint en holocauste la vida llur, com les màrtirs sacrificades per no voler abjurar del Cristianisme y les qui foren portades a la guillotina quan la Revolució francesa y que a excepció de algunes poques, entre elles la *mère Duchesne* y la *Dubarry*, donaren a molts homes exemple de serena dignitat davant la mort. Es coneguda la defensa que féu Telesilla de la vila d'Argos atacada pels spartiates, posant a les muralles dònes, vells, criatures y esclaus, privant que la ciutat fos assaltada; la mateixa estratagema adoptà Ramón Muntaner quan al cap-vespre de l'expedició de Catalans y Aragonesos a Orient, defensà Galipol on «romangué mal acompanyat de homens, e be acompanyat de fembres», del seti que li posà el capità Ser Antoni Spídola en nom del comú de Gènova. Les dònes foren les qui vanceren a Pyrrhus qui setiava Sparta. L'esposa de Robert Guiscard al veure fugir a la desbandada les forces del seu marit davant de l'enemic, engrapà la llança y arengant els fugitius els portà a la victòria; lo mateix feren en ocasions semblants les dònes germàniques y les serraïnes.

Es curiosa la següent anècdota històrica de la passada guerra franco-prussiana: una dama aristocràtica del Faubourg Saint Germain reb la nova que el seu fill únic ha mort en el camp de batalla. La mare aclaparada pel dolor se desmaia y tot-hom s'apressa a donar-li conhort, menys un vell servidor de la casa qui exclama: «— Ah! si el senyoret en lloc d'esser un valent que sols frisava per batre's, hagués sigut un covard, encara podríem abraçar-lo.» La mare qui escoltava, se redressa y aixugant-se les llàgrimes ordena a un criat: «— Poseu flors a taula.»

Ab la mateixa enteresa que estimen la Relligió y la Patria, estimen el seu honor com Lucrecia, qui per no soportar la profanació de son cos feta pel fill de Tarquí, se donà la mort pera que aquesta, segons frase del seu panegirista, fos testimoni evident de la seva puresa.

Bossuet acceptant l'explicació bíblica de la creació de la dona digué en una de les seves oracions famoses : «Déu ha feta la dona del mateix home y la plasmà d'una costella superflua que Ell li havia posada a posta en lo costat. Les dones deuen recordar llur origen y sense vantar massa la delicadesa llur deuen pensar, després de tot, que elles procedeixen d'un òs supernumerari que no tenia altra bellesa que la que Déu li volgué donar.» Aquest concepte d'inferioritat, per més que procedesca del gran orador sagrat de Lluís XIV, no el trobo just. Prefereixo lo que diu Sant Francesc de Sales en el llibre que dedica a Philothea, dessota quin pseudònim s'hi amaga el nom de Joana Francisca Fremiot, recomenant als homes que conservin un amor tendre, sincer y constant per llurs esposes, «car és per això que la dona fou tretta del costat més proper del cor d'Adam».¹

L'home y la dona tenen la mateixa ànima y moralment y intelctualment tenen el mateix valor. Establint diferencies y posant dificultats a que cultivi el seu enteniment, s'entrebanca el camí de la civilització, car no's deu oblidar que, ademés d'atendre les cargues y la cura de la casa, ella forma l'esperit y plasma el cor dels fills, preparant homes dignes pera el pervindre; la Reina Blanca escrivía a Sant Lluís: «m'estimaria molt més, estimat fill, que mos ulls vegessen la vostra mort, que veure-us cometre un pecat mortal». S'ha de rehabilitar l'esser moral de la dona, s'ha d'enaltir rebutjant prejudicis, moltes vegades inspirats per la passió y altres per la rutina. No és just abrumar-la de deures, reservant-nos pera nosaltres els drets : la raó de la força, no serà mai un argument, sempre serà una imposició.

Recordem-nos que la dona no és sols l'altre meitat del genre humà, no és sols la companya de l'home; és un ser tot amor, tot abnegació, tot sacrifici, insubstituible en aquesta vida terrenal, que s'estima sempre y mai s'oblida : és la Mare.²

JOSEPH M. ROCA

1. SAINT FRANÇOIS DE SALES, évêque et prince de Genève, fondateur de l'Ordre de la Visitation de Sainte Marie : *Introduction a la Vie Devote*, III partie, cap. XXXVIII, *Avertissement pour les personnes mariées*.

2. Ademés de les obres indicades en el text y en les notes, han sigudes consultades:

LOMBROSO : *La femme criminelle et la prostituée*.

PIERO MICIATTELLI : *I mistici senesi*.

ALESSANDRO LUZIO : *Isabella d'Este*.

ROBINEAU : *Cristine de Pisan, sa vie et ses œuvres*.

COMTE DE VILLERMONT : *Marie Thérèse*.

MELANIE LIPINSKA : *Histoire des femmes médecins*.

BEBEL : *La femme dans le passé, le présent et l'avenir*.

D. JOAQUÍN SÁNCHEZ DE TOCA : *Felipe IV y Sor Maria de Agreda*.

SEMBLANÇA D'EN FRANCISCO ALIÓ

Llegida en la vetllada necrològica que va dedicar-li l'ATENEU el dia 15 de febrer de 1909

Els començaments. — Vaig conèixer l'Alió a cà'n Vidiella. Hi anàvem ab els companys, una temporada, al caient de la tarda dels dies de festa. Escampats per la sala, mig ajaguts en sofà y sillons els uns, drets y atentius en sos seients els altres, escoltàvem passar pels dits del mestre, en noves modulacions, afinades, desconegudes de nosaltres, les composicions clàssiques : Beethoven, Berlioz, Liszt, Chopin... y les troballes dels mestres nous del Nord y de la nova escola francesa.

El dia morent il·luminava la sala : pels vidres dels balcons es veia la posta de sol a través dels branquillons secs dels arbres, que es dibuixaven sobre tons miniosos, acadmiats, esfumant-se uns en altres, com en una porcellana japonesa. Abaix, en el passeig, se sentia la remor de la multitud endiumenjada.

Escoltàvem en silenci religiós, de neòfit, ab atenció y actituds d'infants. El *Clair de lune*, per exemple, el teníem de sentir a les fosques... Vertaders infantillatges.

L'Alió era llavors un jovenet de grans ulls negres, contemplatius, sota unes celles plenes, fortament arquejades. Se va ajuntar ab nosaltres al reclam de les cançons populars que sovint cantàvem. Les escoltava absort com revelacions d'un nou món musical, verge de cultiu, que li obría horitzons desconeguts. Sempre, per una cosa o altra, teníem un dinar, una festa literaria o una excursió preparades. Al llevant de taula treia cada ú dels novells escriptors el seu *petit* o interminable treball.

Solíem acabar cantant, salmejant cançons populars. L'executant predilecte nostre d'aquests cants, quan s'hi trobava, era Mn. Cinto : en Verdaguer. Encara em sembla veure el jove capellanet, a cà'n Justin, pulcrament vestit de sotana, assegut ab una cama sobre l'altra y les mans plegades sobre el genoll. Cantava ab el cap alçat y la mirada vaga, ab una veu dolça y ben timbrada de tenoret. En Collell, que era qui llavors l'acomboiava, li feia les contres ab tons baixos, abaritonats.

L'Alió, aquesta temporada, estudiava ab afany. Se'l veia sempre ab les col·leccions de cançons populars fetes per aficionats, o ab papers de novetats musicals estrangeres a les mans, constantment. Parlava sempre de lo mateix : d'introduir la música popular armonisada en els concerts de saló, de fer música d'escola catalana nova, moderna; de dignificar-la, afinar-la, enaltir-la. Les seves relacions ab els millors poetes d'aquell temps eren diaries, de companys. Se pot dir que totes les poesies que il·lustrà ab la sua música (d'en Verdaguer, en Guimerà, en Mateu, l'Apeles Mestres) les havia vist nàixer, les havia viscudes.

S'encantava en les tonades vagoroses de les nostres bal·lades muntanyenques, veient passar per en mig d'elles la nuvolada dels cavallers galopants, misteriosos, fent foguejar les pedres per sota l'unghla ràpida de llurs cavalls; la teoria, el corteig de les dames mig-evals, les heroiques companyes dels barons de les bregues fronterices; les de llànguides figures omplint de claror les vies ab gales y belleses; les planyívoles de llurs amors; les perdudes tràgicament; remors y queixes de llargues corrúes de generacions passades.

Entre nosaltres, de més edat que ell, en les nostres sortides, l'Alió era com un noi: entremaliat y consentit, devegades jugant i rient-se de tot. Altres cops, pensatiu y abstret, s'aturava, es concentrava per a rebre ab tots els sentits oberts les impressions exteriors : la tonada que s'alçava tritllejant en l'aire blau per sobre de les planes assolaiades, les remors del vent, el clapoteig y els regalims de les ones sobre les roques y llur batre acompassat, y la fregadica de la sorra de la platja al desfer-se sobre ella les escumes. L'entretenia la contemplació de tot : gran o petit, païsatges, flors o insectes; sons, formes o colors.

Tenia els sentits afinats, y el gust encara més.

Distingia, en les cançons que li cantàvem, els llocs en que la musa camperola havia enllotat el seu peu polit en el fang de la ciutat, o havia prè cadencia d'òpera o gest ordinari de música de carrer. Y els feia notar. « — Si jo pogués sentir-la cantar en les muntanyes on ha viscut lliure, — ens deia — la cançó seria vera obra d'art.»

N'estàvem convençuts : lo fet fins aleshores no ens satisfieia. Els potentats de la colla es cotisaren, li feren una petita pensió, y el nostre noi mimat emprengué el camí de les muntanyes, de l'*Excelsior*. Anava y tornava, feia estada a Vich, a la Garriga. Això durà mesos y mesos.

D'aquesta primera joventut de l'Alió són quasi totes les seves obres.

Cosa comú a gran part de nostres millors artistes. Primerencs, emprenen un gran vol, obtenen l'aplaudiment, y s'aturen en el primer estreb de l'alta serra a tramuntar. Allí es queden posats en lo millor de llur vida, inactius, immobles, com aquestes pedres isolades al cim de les muntanyes a les quals la gent dels camps dóna noms de sers vivents.

Es falta d'alè? és la por insuperable, negativa de forces superiors, por de caure en el vol difícil? és el vèrtig de les grans altures? o és el medi rarificat per a superiors

empreses?... és comú fenomen a tots els pobles, a tota l'humanitat, aquest estancament, aquesta perdua del rendiment de forces intel·lectuals, aquest incompliment de promeses, de flors que no granen?

L'Alió a casa. — Era difícil conèixer lo que ell componia. Esquerp, desconfiat, recelós, se n'amagava fins per als íntims. Si se'l volia presentar, donar a sentir, s'hi negava, responia ab algún estirabot. Quan els que més l'estimàvem volíem saber pel cert les composicions inèdites de que ens parlava, era precís aprofitar un moment de bona lluna. Llavors ens portava, a tres o quatre, només, dels seus escollits, a casa seva, allà en un pis de la ciutat vella, cap al carrer de Ripoll, o a un talleret del carrer de Balma on pintava bastant regular, escrivia, componia o s'hi passava les hores mortes.

Feia una vida de solter, si és no és bohemia. A casa seva li solíem trobar sol. Al seu pare, enfeinat en la redacció del *Diari*, jo no li havia vist. Per aquell sobrenom sempitern del *Brusi* «Por todo lo no firmado, el secretario de la Redacción», que anys y anys seguits, matí y tarda, trobàvem constantment en el periòdic local més corrent y acreditat, precedint la sua firma, ens figuràvem nosaltres el pare de l'Alió encastat eternament en aquella redacció, fermat al seu càrrec. La sua mare, una senyora alta, ben formada, afable, aficionada també a coses d'art, si per cas l'hi trobàvem, a casa seva, ens deixava ben aviat el camp lliure : atravessava la sala gentilment, ens saludava al pas, y se n'anava, ab curtes instruccions al seu fill que indicaven la vida d'aquest. «— Quan tornis trobaràs la clau, o tal o qual menjar, a tal banda.»

Ja sols, en el silenci de casa deshabitada, l'Alió feia sonar el piano lleument, s'acompanyava els seus propis cants. Els entonava baixet, ab una veu trencada, prima, de falset, però ab una intenció, delicadesa y gust exquisits. Havent-los sentit a ell, sense veu, no hi trobàvem després, per cap cantant, interpretació bona : ens semblaven sempre tacats de vulgaritat, afectats, estrafets, com d'òpera a l'ús comú.

Així vàrem conèixer el delicat pròleg : *Cançons d'amor que he dictades, La Cançó de l'oruga, El Plor de la tórtora, Si tu fossis aquí, A una estrella*, y moltes y moltes cançons populars armonisades o els intents o pensaments de fer-ho.

Les més de les vegades els autors de les lletres eren del reduït auditori. El nostre cercle, el nostre cenacle, com diríem ara; *la colla*, com dèiem nosaltres llavors, els comprenia tots.

Dues composicions era rebec a executar en aquestes audicions íntimes: la *Serenata a una morta*, a quines dificultats de vocalisació y notes extremades no arribava, y la cèlebre *Barcarola*, que el mestre Vidiella, més primorosament, ens havia fet conèixer.

L'Alió y la música de carrer. — Per xocant contrast, a l'artista delicadíssim li feien extremada gracia els estirabots y les picaresques xabacanades de les cançons

de carrer y de taverna. Se les aprenia y les repetia afectant la veu aiguarentosa, les comentava y les reia estrepitosament. Se prenía la feina d'anar detràs de les colles xarones que tornaven cantant de les forades, cap al tard de les festes, per a copiar-los enteres les lletres incongruents, eròtiques o sense solta.

Al en-sent-demà les portava a la nostra taula del cafè, a l'Arcadia del Pelayo, com una troballa esquisida. Y aquestes sí que les cantava sense pena, entre les rialles, a cada posada y a cada acudit, dels de la nostra taula y de les pròximes. Jo no sé com ens toleraven aquells mancaments de formalitat en aquell cafè, el més concorregut de Barcelona aleshores... y com nosaltres mateixos, plens de les nostres dignitats d'artistes del pervenir, carregats de llorers, premis y distincions... fins catedràtics... ens ho permetíem. Es que entre dues generacions, tendencioses d'acadèmics y parnassians, no ens ho hem prèns pas gaire seriament, això de la gloriola, ni per la banda trista el nostre paper en la comedia humana d'aquest recó de món.

Entre l'Alió y en Bertràn y Bros, atildat poeta y el folk-lorista primer d'aquell temps, ens havien format, de la poesia popular picaresca, una galeria de personatges, una taxonomia social de tipus imaginatius, creacions populars de velles èpoques de la nostra terra, que indicaven en la llur fisiologia una influencia teocràtica no gens respectada per la crítica popular.

Eren els termes culminants de la serie : el marit bon Jan (Joan solen anomenarlo), confiat i mansoi, resignat y cínicament consentit; la muller complasent, fòra de casa, que treu comptes de les seues complasences; o una serie eròtica interminable, digna de Rabelais, de frares y rectors de bona jeia. La musa popular se'n riu taujana, grassament, sense rancunia ni indignació; hi juga entremaliada, y no es dóna vergonya de les escenes més crues y nues si són enginyoses y còmiques. Allí res s'hi perdona. La seva eròtica rialla en *crescendo*, alguna volta, en el seu paroxisme, fa tremolar altars, ballar imatges, commou l'alta torre y fa tritllejar en les seues extremituts les campanes del cim, que repiquen ab homèrica joia la festa picaresca de Sant Corneli.

Al nostre pobre Alió no hi havia manera de fer-li guardar un formal terme mig: o tempestejava indignat, o bromejava y reia desaforadament. Ell tampoc res respectava. Un dia se li va ocórrer dedicar una poesia castellana romàntica a la taula que en dèiem nosaltres «dels acadèmics o dels savis», prop de la nostra, al Pelayo, tots persones respectables, presidida pel gran patriarca de les lletres nostres, l'il·lustre Milà, a qui nosaltres admiràvem, respectàvem fundament, lo qual no privava que li tinguéssim el seu motiu : «la ballena literaria». L'Alió, ab una desaprensió, ab poca pena de noi entravessat, que ens va deixar boca-oberts, els la va anar a llegir personalment; els la va presentar o oferir com el seu «primer ensayo», segons ell deia. Era una graciosa parodia de les poesies d'Espronceda, d'en Piferrer..., velles amistats d'aquells senyors. Tenia una tornada:

«Vuela, vuela, barca, barca;
vuela, vuela,
sin temor.»

Afortunadament, a l'adonar-se de la broma, s'ho van prendre a la bona : algú va arrufar una mica el nas, però les relacions entre les dues taules veïnes, la seria y la revolucionaria, van continuar essent sempre cordials.

L'Alió y la crítica. — La crítica treia a l'Alió del seu solc, l'atuïa de por, l'indignava, el lligava de mans, contribuïa a fer-ne un dubtós, vacil·lant etern. Y ells, els crítics, semblava que s'ho deien a cada obra : « — Sí, realment, hi ha pasta, molta pasta... però hi manca coneixement del contrapunt... Oh! si hi hagués contrapunt!... Hi ha descuits de contrapunt... quina llàstima!» Semblava una obsessió sempre : contrapunt per aquí, contrapunt per allà. L'Alió no els podia veure : els odiava cordialment, fervorosament. Nosaltres ens en rèiem. A mi, això del contrapunt, se'm figurava una mena d'ardua ciencia matemàtica a manera de memories de càlculs de Cauchy, continguda en grossos volums, en prestatge interminable de les biblioteques, y ens feia gracia que al nostre rossinyol, tant esquerp, de tant aïrosos, frescos y originals cants, li volguessin fer passar, aquells savis, tants de llibres.

Ell prou s'hi havia esforçat. Havía acudit a lliçons de les nostres eminències: en Nicolau, en Pedrell... què sé jo!

Una broma meva sobre aquesta materia per poc ens porta un serio conflicte. M'havía tret una feina de casa : la feia a les nits a casa en Gallissà : ell y un altre company m'hi ajudaven. En acabat de sopar emprenia cada nit el camí, baixava per la ciutat nova, y atravessava la ciutat vella a peu per exercici higiènic. Un dia, al pasar, em va cridar l'atenció, en un aparador de música, una grossa estesa de petits quaderns ab un gran rètol d'anunci assobre : «Tractat de *contrapunto e fuga*... de jo no sé quin autor, a 50 cèntims.»

Me va fer somriure tant gran materia en tant poc espai concentrada, y vaig pensar en l'Alió y els seus crítics empecatats. Certament, per tant poca cosa no valia la pena de descontentar-los, y n'hi vaig comprar un. En Gallissà es va encarregar de enviar-l'hi : li vàrem posar una petita dedicatoria sense firma.

A la tarda següent, a l'entrar a la Lliga de Catalunya, on llavors ens reuníem a prendre cafè, ja vaig sentir a l'Alió furient, indignat, que tempestejava. Vaig entrar a la nostra saleta : *la cova dels orbs*, en deien els contraris. « — Què té, l'Alió? què té? » Era la ditxosa cartilla de *contrapunto e fuga*. De totes passades volia matar a un conegut músic y crític, també company nostre, suposant-lo autor del delictuós enviu. Si arriba a entrar abans que jo, hi ha una escena violenta.

No va costar poc, an en Gallissà y a mi, convence'l. Encara només ens va creure a mitges. Ens mirava desconfiat, ab aquell seu mode característic, de costat, ab aquells

ulls negres, oberts, que li saltaven. Jo crec que li sabia greu no tenir excusa per a abraonar-se ab l'altre.

Un manat de nervis així no podia sortir al treball personal en públic. No va poder dirigir mai una orquestra propiament dita. Tampoc podia fer crítica. Era un conflicte seguit.

Els Segadors. — La popular cançó patriòtica dels *Segadors* és una combinació enginyosa del nostre Alió. Feia temps que els catalanistes volíem tenir un himne de lluita y per a les festes de la terra. Els intents privats, els premis en els certamens, eren constants. L'himne no sortia. Se n'escrivien molts : purament literaris els uns, conceptuosos els més; la música, savia unes vegades, altres vulgar, mai prou solemne ni de caràcter popular. Instàvem a l'Alió perquè en fes un. « — No resulta — deia. — Tindria d'ésser algún motiu vell, religiós, de caràcter. La lletra d'ara tampoc diria ni podria dir lo que es deu.»

Un dia ens va venir ab la nova de que no componia sinó combinava la lletra d'una vella cançó patriòtica de la guerra dels Segadors ab la música d'una altra cançó antiga que, extremadament eròtica, era impubliable; cançó també de segadors, però de tota altra mena. Demanava als poetes de la colla canviar la tornada, que era:

«Segueu arràn,
que la palla va cara;
segueu arràn...»

per altra patriòtica. N'hi van donar varies. Va triar la coneguda, provisionalment: hi havia l'accent del segón vers una mica contrari a la cadencia musical, però hi va passar de moment per l'energía y naturalitat dels mots.

Ens pensàvem que seria una altra cançó més per al repertori; però ell hi fiava d'altra manera.

Un dia, a la Lliga de Catalunya, ab les seues manies de costum de no voler que l'escoltés aquest o aquell altre, la va provar davant de quatre o cinc de nosaltres. Hi érem en Guimerà y dos o tres més. Es va asseure al piano, y, ab la seva mitja veu, reforçant-la ab els baixos del teclat, va començar la primera estrofa:

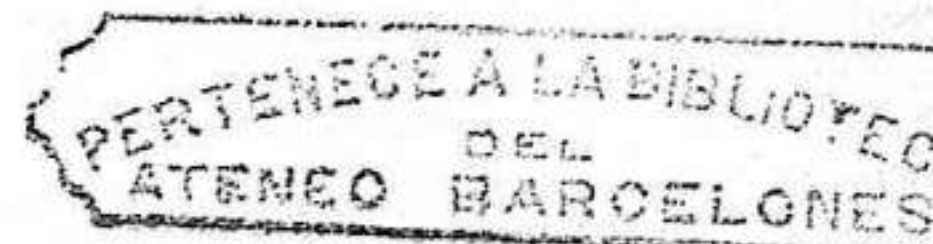
«Catalunya, comtat gran!
qui t'ha vist tant rica y plena...»

Vàrem conèixer desseguida la lletra y la modificació que hi feia. L'antiga era en el *Romancerillo*, si mal no recordo:

«Barcelona, ciutat gran!
qui t'ha vist tant rica y plena...»

El canvi de lletra y música ens va deixar un xic frets, però l'interès va anar creixent. A l'arribar a l'estrofa culminant:

«Qui és vostre capità?
Quina és vostra bandera?
Ne varen treure un Sant Crist
tot cobert ab un vel negre...»

sentírem l'esgarrifança de l'emoció ben viva. «— A veure, a veure. Provem-la tots...» Y, ben commoguts, la vàrem entonar. «— Es l'himne! és l'himne», ens dèiem uns a altres.

Va costar molt d'entrar al públic. Al cap de força temps, una colla de la Joventut Escolar y altres, en varen voler fer ostentació als Jòcs Florals.

Varen col·locar-se estratègicament en un grop, a la sala de la Llotja, dalt, a la galeria, a l'angle més distant de les portes. Ja coneixeu l'efecte que produí aquell any y els següents, les batalles a la sortida de Llotja, provocades pels *Segadors*, ab tormentaria de cadires per una banda y a cops d'estaca per l'altra. Me vaig trobar al mig dels contendents, apaivagant a uns y altres en el més fort dels combats; y vaig comprendre llavors com se gasten tantes mils de bales per a ferir a un home en una batalla moderna, però no com van passar per sobre els caps dels mediadors tants y tants projectils mobiliaris sense deixar-nos en el siti.

Realment imposava : entonat a l'unissó per una gran massa popular sortint de la Llotja, avançant en columna apretada, prenia el cant un sò temerós, com de secta religiosa, com el *Dies iræ* de tot un poble; un no sé què de *Miserere* de martres patriòtics caminant al postrer sacrifici. Els contraris que tenia al meu volt s'indignaven : era allò provocatiu, tètric, rencorós, salvatge. Després, llimat, armonisat y ab acompanyaments; cantat per cossos corals savis, s'ha fet tolerable, s'hi ha introduït una mena de pacificació dels esperits.

Potser no era aquest el seu caràcter propi, ni el que l'autor de l'estranya combinació es proposava. L'efecte era abans decisiu, per defectuoses que fossin lletra y música.

La vida de l'Alió trencada. — De sobte, aquella vida de noi mimat se va trencar. Sa mare morí encara jove. Al poc temps un accident tràgic caigué com un llamp sobre la casa pairal de l'Alió y la dispersà, fins les cendres.

Una casa amiga el va acollir, caigut, trist, més desconfiat, més agrejat que mai. D'aquella crisi en va sortir transformat, ab una nova familia; però fugint, repugnant sempre més tot lo que era art, vida pública. Se li va oferir ocasió d'encarregar-se d'un vulgar establiment del fisc, una administració de loterías, y va fer els impossibles materials, econòmics, va acudir a la sua nova familia y als amics, per a poder-la conseguir; va forçar la sua propria naturalesa d'artista, un xic bohemia, per a cui-

dar-se'n, ab penes, ab vacil·lacions i incertituts doloroses. Els seus y els nostres l'hi aguantàrem. Pobre Alió! Quan l'impulsàvem a que tornés a la música, somreia y reia tristament, sarcàsticament : « — Ja ho sab, — deia : — ara venc bitllets... tinc l'administració de loteries número 5... Es molt acreditada : cal que no decaigui... No estem per músiques, ara... Anem, anem.» Y fugia malhumorat, més esquerp que mai.

L'únic que l'apaivagava, que distenia, amorosia les seues faccions contretes, era parlar-li, nomenar tant sols, la seva nena : « — Y, la Nuria, què tal va?»

Li havia posat Nuria, el nom de la Verge més muntanyenca catalana, que passa solitaria, entre neus, llargs mesos de l'any, sense adoradors, en el seu tosc temple sepultat en la foscor, sense cirials ni enceses credences, sense encens ni flors, sota el blanc y glaçat mantell de l'hivern.

Aquest nom sembla un símbol poètic de les afeccions y preocupacions de l'artista. Algún dels nostres deia : « — Si arriba a tenir un noi li posa Miquel del Fai o Joan de l'Herm.

Aquest seu nou amor també l'havia fet penar. Era una nena delicada, febrosenca, nascuda abans de temps, criada entre els cristalls d'una estufa, ab uns ulls grossos y negres d'una profunditat estranya en una criatura, que semblaven enyorar-se de la visió d'altres mons, que us miraven interrogatius y curiosos, com estranyats de trobar-se en el món que veien ara. No hi hagué extrem amorós, sacrifici, extravagancia ni bogeria que l'Alió trobés prou per a conservar-li la seva Nuria; y la seva Nuria viu, recordant-lo an ell, suau y dolç, ara.

Nous intents musicals. — De temps en temps la noticia d'un nou èxit de les seues ja antigues y jovenívoles composicions musicals el deixondia, el feia girar cap al passat, y mostrava nous intents de compondre.

Vaig ésser testimoni d'algún d'aquests revifaments. Una senyora de la meua familia va anar, cercant la curació d'una pobre nena seva baldada, a un gran establiment cèlebre d'allà al fons de l'Alemanya. En la vida llarga, reclosa y de privacions de la casa de curació, a les vetllades, era un recurs fer música. S'hi reunia, allí, acompanyant els lisiats, societat distingida de les terres més diverses : russos, grecs, italians, americans y, naturalment, una proporció major d'alemanys. Treia cada ú lo més triat de la sua música nacional, sobre el fons comú dels grans mestres universals. Hi havia vers virtuosos.

La senyora espanyola, del país del sol, del país dels balls y de la música ardent y esllanguida, d'aquella terra d'ensomnis, era pregada de donar a conèixer música nacional. D'aquí les explicacions de sempre : « — Nosaltres en sabem quasi com vostès, d'aquelles terres : som d'un país de muntanyes tocant a Europa : industria, art, música vella o nova, és del continent, del Nord.» « — No hi fa : millor. Sia com sia.»

No hi hagué remei. Y la nostra música catalana, modestament, entrà en aquell

petit concurs universal. *La Barcarola*, ja vella llavors, de l'Alió, meresqué els honors de la jornada, se n'emportà generals elogis. Se'n ponderà la frescor y espontaneïtat de l'ingeni, el bon gust nadiu, la poesia. Y no pogué mancar la remesa consegüent d'exemplars a aquells bons senyors de totes terres.

Ab motius com el d'aquest cas y altres semblants, sovint sovint li repetíem: «— Què fa? Per què no escriu?» Semblava, de moment, convencer's. «— Tinc armonisades cançons populars per a un segon volum : ¿me farà una portada o un segell, vostè?» «— Sí, home, sí : faci.» «— Sí : les publicaré.»

Al cap d'alguns mesos li preguntava com ho tenia. «— Què! el segon volum de cançons?... Ca! Música! Ca! He donat els papers a la Núria : hi juguem a comprar y vendre. En fem paperines.» Fos cert o broma de les seves, el volum promès no ha sortit.

Així s'estroncava y s'extingí inactiva aquella brillant y fresca fantasía que tant abundosa havíem vist brollar : morta tot just nada.

La mort. — No sé quin estrany fenomen afina, estén el camp dels sentits en la percepció de les desgracies, de les males noticies. Sembla com si en el món moral existissin també una mena d'ones herzenianes que els filaments nerviosos, com tentàcols dels espais espirituals, recollissin.

Un matí, boi adormit, vaig percebre remors de converses lluny de la meva cambra, allà al fons del pis, a la porta de l'escala. Dues paraules, com pressentides, me van deixondir : «— L'Alió... mort.»

Vaig alçar-me sobressaltat : «— Heu sentit? Enraonen a la porta... Me sembla que parlen de mort... Sento el nom de l'Alió...» «— Ca! De tant lluny! No el vas veure aïr?»

La minyona ja se'n venia pel corredor amunt ab la fatal nova.

L'Alió havia finat sobtadament aquella nit : la familia em demanava.

Pobre Alió! El teu riure sarcàstic, escèptic, ¡que dolorós hauria esclatat a ser possible commoure el cadavre ert que presenciava la punyent escena!

L'hisenda pública ho té manat : tant bon punt fina un dels seus administradors, s'apressa un altre funcionari : va a recollir fondos y comptes; y allí era, a fer la liquidació... a tancar la casa administradora... davant del cadavre encara calent. ¡Quina oració, quina fúnebre absoluta per a l'artista!

Per fi l'Alió descansa en pau. — Avui, l'ànima tormentada y tormentosa del nostre amic, s'aplana ja serena, immortal, sobre aquesta sala, sentint les seves vibracions subtils, delicades, transparents, joganeres, fresques encara... que ressonaràn agradoses llarg temps després d'ell... de nosaltres... sobre generacions a venir.

LLUÍS DOMENECH Y MONTANER

CRÒNICA

Inaugurem aquesta secció, destinada a donar compte dels principals actes de l'ATENEU recordant que el dia 21 de desembre prop-passat, a les deu del vespre, va tenir lloc la sessió oficial reglamentaria del present curs, o sigui el de 1914 a 1915.

Hi assistiren nombroses representacions corporatives, entre les quals les de la Econòmica d'Amics del País, Cambra de Comerç, Cambra Industrial, Institut Agrícola Català, Centre Excursionista, Col·legi de Notaris, Acadèmia de Jurisprudència, Centre Català, Orfeó Català, Unió Catalanista, Acadèmia de Bones Lletres, Estudis Universitaris, Acadèmia de Medicina, Col·legi de Metges, Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques, etc., etc.

El Secretari general del bieni anterior, en Joaquim Casas-Carbó, va donar lectura de la Memòria reglamentaria corresponent al curs passat. Y, a continuació, el senyor President, en Josep M.ª Roca, llegí el Discurs presidencial, *De feminisme*. Aquests dos documents apareixen publicats avui en altre lloc del present número.

*

Seguint els propòsits que s'indiquen en l'*Advertència* preliminar sobre publicació de textos antics, repartim també, en tiratge apart, el primer full d'una d'aquestes obres que, per la seva importància cabdal dins de les que posseeix l'ATENEU, ens ha semblat que devia obrir la sèrie projectada. Ens referim, y així ho hauràn entès els llegidors, al notable *Cançoner del XV^{en} segle*, provinent de la Biblioteca Amer y que avui forma part de la nostra, registrat en primer lloc, sota el número 1, en el *Catàleg dels Manuscrits* d'aquesta darrera format per en Massó Torrents, qui en dóna la següent descripció general:

«Escrit en paper, quasi tot d'una mà; en alguns fulls que el primer col·lector deixà en blanc, una mà un xic posterior va escriure-hi algunes obres catalanes y castellanès. Alguns folis han sigut arrencats en indrets que ja indicarem; posteriorment an aquesta mutilació, algú marcà, fa pocs anys, una foliació en llàpiz que va del 1 fins a 236, comptant-hi també alguns folis que estan en blanc. El format és de 212 x 142 mm. Relligadura antiga estropellada, de la qual sols resten els lligams costellers, y les tapes de fusta ab rastre de pell y de tanques...»

La transcripció de les 221 composicions que entegren aquest codi tant sovint consultat, és deguda al nostre estimable consoci en Ferràn Valls y Taberner, jove arxiver-bibliotecari, les dots del qual, com a paleògraf y investigador són de sobres regonegudes. Segons aquesta copia, que el Sr. Valls tenia feta d'ha estona y que ara ha revisat curosament, emprenem l'estampació

de dit *Cançoner*, de la qual s'encarrega el propi benemèrit transcriptor, obligant la gratitud de l'ATENEU.

Oportunament se donaràn la portada y pròleg, a més de les cobertes, a fi que el llibre pugui ésser relligat apart.

*

Des de fa alguns anys ve constituint-se, per iniciativa de la Junta, una col·lecció d'autògrafs literaris corresponents a fills il·lustres de Catalunya o senyaladament relacionats ab la seua Renai-xença, allà en els començos del passat segle fins avui.

Poc a poc s'ha anat arreplegant un curiós acopi d'originals en que no deixen de figurar peces importants, o per la valua absoluta de llurs autors, o per la trascendencia inesperada y circumstan-cial que vingueren a tenir en l'origen y reviscolament de determinades branques de l'activitat ar-tística, històrica y científica de la nostra terra. Així, no poques poesies, proses y comedies que senyalen l'iniciació dels Jòcs Florals, del Teatre Català, de la novela, de les primeres campanyes catalanistes. Fervents patriotes y amics de l'ATENEU s'han apressat a oferir-li una porció d'aquei-xes fulles, ara marcides y groguenques, que rumbejaren un jorn en l'arbre tendre y jovenívol y que la pietat filial arreplega del solc, després de les ventades y les injuries del temps.

Moltes més se n'hagueren reunit de tenir major divulgació el propòsit, y això s'aconseguirà, sens dubte, per medi d'aquesta crida y de l'acord de fer-ne una exhibició adequada y permanent en les vitrines del saló d'actes, triant les mostres més significatives; no certament ab la vana il·lusió que sobre totes hi resplandeixi l'immortalitat, sinó més aviat per fer veure de quina ma-nera y segons quina serie s'estableix la continuïtat dels esforços y per quins viaranys, humils moltes voltes, fan el llur camí les grans causes, com ara aquesta de l'enaltiment de Catalunya, després de les desolacions y tragedies dels segles passats. *Per angusta ad angusta.*

Serveixi d'avís aquesta indicació a tots aquells ateneïstes que sentin l'encís de semblants re-liquies y ofrenes votives de l'amor patri. Tot-hom, en l'esfera de les seves relacions, pot trobar el paper dispers que serveixi per engrandir y completar l'incipient encara que ja nombrosa col·lec-ció, el valor de la qual, com el de totes les col·leccions, augmenta ab el nombre d'unitats reunides segons una progressió geomètrica, no simplement de suma.

*

Entre els diferents actes que, a més de la sessió oficial, han tingut lloc durant lo que va trans-corregut d'aquest curs, en recordarem aquí alguns dels més importants, havent-se de tenir en comp-te que l'estat sanitari de la ciutat, des d'octubre fins no fa gaire, paralísà quasi del tot l'activitat de la vida corporativa a Barcelona, ja ressentida de les greus repercussions y inquietuts de la guerra.

Els dies 20, 23, 27 y 30 de novembre, el Sr. Sanpere y Miquel va donar a l'ATENEU ses conferencies, encarregades pel Ministeri d'Instrucció pública, sobre el tema d'*Els Trescentistes catalans*, estudi de difícil resum per l'abundor de documents així gràfics com d'arxiu que cons-tituïren la seva trama. El conferenciant, després d'exposar els preliminars y orogens de l'escola catalana en el segle XIV^{en}, y de sostenir que fou aquesta l'única derivació italiana directa entre tots els pobles del seu temps, senyalà les influencies sienesa y florentina, no menys que les re-

lacions de Catalunya ab Nàpols y Sicília, resseguint d'un a un els pintors y les obres d'aquella centuria y oferint nombroses diapositives com a il·lustració dels conceptes exposats ab tota la competència de l'investigador y descobridor dels antics mestres catalans.

L'enginyer D. Tuli Domènech donà, el dia 18 de novembre, una conferència, de tant interès com oportunitat en aquell moment, sobre *Les Aigües de Barcelona y l'epidemia tífica*. Fou un estudi clar, precís y breu del problema.

En Ramón Miquel y Planas, el 4 de gener, va parlar d'*El «Valeri Màxim» traduït per Antoni Canals (segle XIV)*, ab motiu de l'edició que n'ha fet.

El dia 11 de gener, el Dr. D. Joan Coll y Bofill, President de la secció de Ciències Exactes, Físiques y Naturals, donà lectura d'un important treball : *Teatre crítico-mèdic modern*, que pogués servir de tema de discussió a la secció esmentada, durant el present curs.

En Joaquim Aguilera, per últim, va tractar, el dia 20 de febrer, de *Les Zones neutrals y la política catalana*, assumpte d'actualitat candent.

*

Un d'aquests dies es posaràn a disposició dels socis de l'ATENEU que vulguin adquirir-les, separatament o per col·lecció, una tirada de postals constituïda per dotze vistes de les principals dependències de la casa : sales de biblioteca, saló d'actes, jardí, vestíbul, etc. Se tracta d'una petita curiositat que evitarà als qui despatxen aquí la llur correspondència tenir de servir-se de les vulgars targetes de Correus, podent usar aquestes altres que contenen un record del lloc predilecte on passaren tantes hores d'estudi o distracció.

*

Acostant-se el 6.^è centenari de la mort del gran polígraf y filòsof de Catalunya en Ramón Lull, han començat ja els treballs preparatoris per organitzar a l'ATENEU una commemoració digna d'aquella data. Un escollit grup d'ateneïstes (investigadors, filòlegs, literats), d'acord ab la Junta Directiva, té ja planejada la distribució d'un cicle de conferències que poden constituir un veritable curs de lulisme y en les quals se tractarà de : la vida y llegenda d'en Ramón Lull; de l'*opus lullianum* en conjunt; de sa bibliografia; de sos aspectes teològic, filosòfic y místic; de l'element artístic y literari en aquesta producció; de les escoles lullianes fins avui, etc., etc. Es possible que com a complement d'aquest estudi es faci una compendiosa exhibició bibliogràfica y iconogràfica d'aquell hèroe nacional.

*

També un altre grup de socis de la secció de Literatura es proposa commemorar el 3.er centenari de la mort d'en Miquel de Cervantes, el suprem escriptor de Castella. Sense perjudici de lo que es deu a la significació universal de l'obra cervàntica, els iniciadors d'aquest homenatge procuraran l'especialisació en sentit d'estudiar y depurar les relacions de la vida y producció de Cervantes ab Catalunya.

UN MISSATGE. — Ab motiu de la destrucció de la Catedral de Reims, el President de l'ATENEU, interpretant no sols la propria convicció, mes també una corrent de recança y disgust observat entre la generalitat dels socis per aquella perdua, va dirigir al senyor Cònsul General de França a Barcelona, un document de condol, feta abstracció de tota idea política, del qual són els paragrafs següents:

«La destrucció de la Catedral de Reims constitueix, senyor Cònsul, una perdua irreparable per a França; però ha vingut a mutilar també, ferint-la en un dels seus elements més gloriosos, el patrimoni artístic de l'humanitat. Mai, des que es va perdre el secret de l'antiguitat clàssica, la pedra, animada per la nova llei del món ja cristià, havia pervingut a florir y somriure com en aquest temple de les dues mil trescentes estatués y dels vitratges meravellosos vetllant entorn de la Santa Ampolla llegendaria, que va oferir l'oli del baptisme a Clodoveu y el de la consagració a Carlemany.

Ha bastat un dia de furor perquè aquesta venerada gloria de vuit segles, sobre la qual persistia l'immediat reflexe de la Gal·lia cristiana primitiva, quedés barbrament mal parada, si no aniquilada del tot. Y davant d'aquesta desgracia, al parèixer irreparable, compleixo, senyor Cònsul, en nom de la corporació que represento, el dever d'associar-me al dol de França, que, en aquest cas especial, és el de tots els homes y tots els països animats per l'amor a les obres mestres de l'esperit humà.»

El senyor Cònsul General de França, agraint el missatge esmentat, va contestar lo que segueix:

«Monsieur le Président : J'apprécie comme il convient, les sentiments dont vous avez bien voulu m'adresser le témoignage, au nom de l'ATENEU BARCELONÉS, à l'occasion du bombardement de la cathédrale de Reims.

«Vous indiquez, dans les termes les mieux appropriés, toutes les raisons qu'il y avait de respecter un monument aussi plein d'histoire que de beauté, raisons qui ont motivé l'indignation unanime, dans le monde entier, de tous ceux pour qui la civilisation ne constitue ni un vain mot, ni «un simple chiffon de papier».

«Aussi scrupuleuse que l'on se fasse l'idée de la neutralité, je me permets d'ailleurs de penser que le fait de ne pas condamner de pareils actes de vandalisme deshonorant serait presque manquer au devoir, plus élevé peut-être que tout autre, à mon sens, qui s'impose aux hommes d'une même culture de défendre le patrimoine commun que constituent, pour eux, les merveilles artistiques léguées, sur un point quelconque du globe, par le passé glorieux des peuples.

«Veuillez agréer, Monsieur le Président, les assurances de ma considération très distinguée.»

*

VETLLADA NECROLÒGICA D'EN SUÑOL. — Va tenir lloc el dia 12 de març, a les deu de la nit, ab nombrosa concorrencia d'ateneistes y de públic. Oberta la sessió, va llegir-se l'extrem de l'acta de la Junta Directiva en que es va pendre l'acord de dedicar a l'il·lustre ex-President de l'ATENEU aquest homenatge pòstum y també va donar-se lectura del document que transcrivim a continuació:

«A la Junta Directiva de l'ATENEU BARCELONÉS : Els que subscriuen, amics y devots del malaguanyat Ildefons Suñol, desitjosos que d'aquesta vetllada en resti quelcom més que el ressò d'unes oracions necrològiques que prompte s'esvaeix, se complauen en oferir a l'ATENEU un retrat del consoci il·lustre, creient que l'imatge gràfica del nostre plorat amic, restant visible cons-

tantment en aquestes sales que tant familiars li eren, ens farà reviure a tots el record d'aquelles hores incomparables que aquí hem passades embadalits ab sa cultíssima conversa, quan aquell cos petit d'home feble s'agegantava y adquiria actituts d'energía y fermesa, impulsat per son cervell poderós.

»Aquesta tela ens recordarà el Suñol íntim; el nostre, el consoci afable y carinyós, assequible a tots sens fer sentir mai, ni als més ignorants, el pes de la propria superioritat, com si ell mateix desconequés la seva gran valua.

»L'Ildefons Suñol no tenia enemics : tots els socis d'aquesta casa eren altres tants afeccionats admiradors seus. Així creiem que aquesta nostra iniciativa serà ben vista de tot-hom, y ab tot respecte preguem a la Junta Directiva que col·loqui dignament aquest retrat en una de les sales de la casa.

»Barcelona, 12 de març de 1915. — Josep M.ª Roca y Heras. — Secundí Coderch. — Vicens Artigas. — Lluís Llagostera. — Jaume Carner. — Lluís Domènech Montaner. — Juli Barbey. — Lluís M.ª Angelón. — Jaume Cruells. — Josep Pellicer. — Joaquim Morelló. — Santiago Gubern. — Joan Gubern. — Trinitat Monegal. — Carles M.ª Soldevila. — Joan Moles. — Santiago Estapé. — Joaquim Casas-Carbó. — Antoni Suñol. — Amadeu Hurtado. — Francesc Layret. — Manuel Raspall. — Artur Mora. — David Ferrer. — Josep Baltà R. de Cela. — Manuel Font Torné. — Joaquim Font de Boter. — Enric Riba. — Miquel Madorell. — Joan Vidal Valls. — Felip Rodés. — Joaquim Abella. — Josep Ruiz Casamitjana. — Cristòfol Fragonals. — Narcís Pla Deniel. — Joan Serrià Masferrer. — Joaquim Lluhi Rissech. — Rafel Calvet. — Guillem A. Tell. — Josep Roig Buxeres. — Manuel Rodríguez Codolà. — Josep Oriol Martorell. — Jesús Pinilla. — Ramón Miquel Planas. — Josep Pujol Colom. — Rafel Puget.»

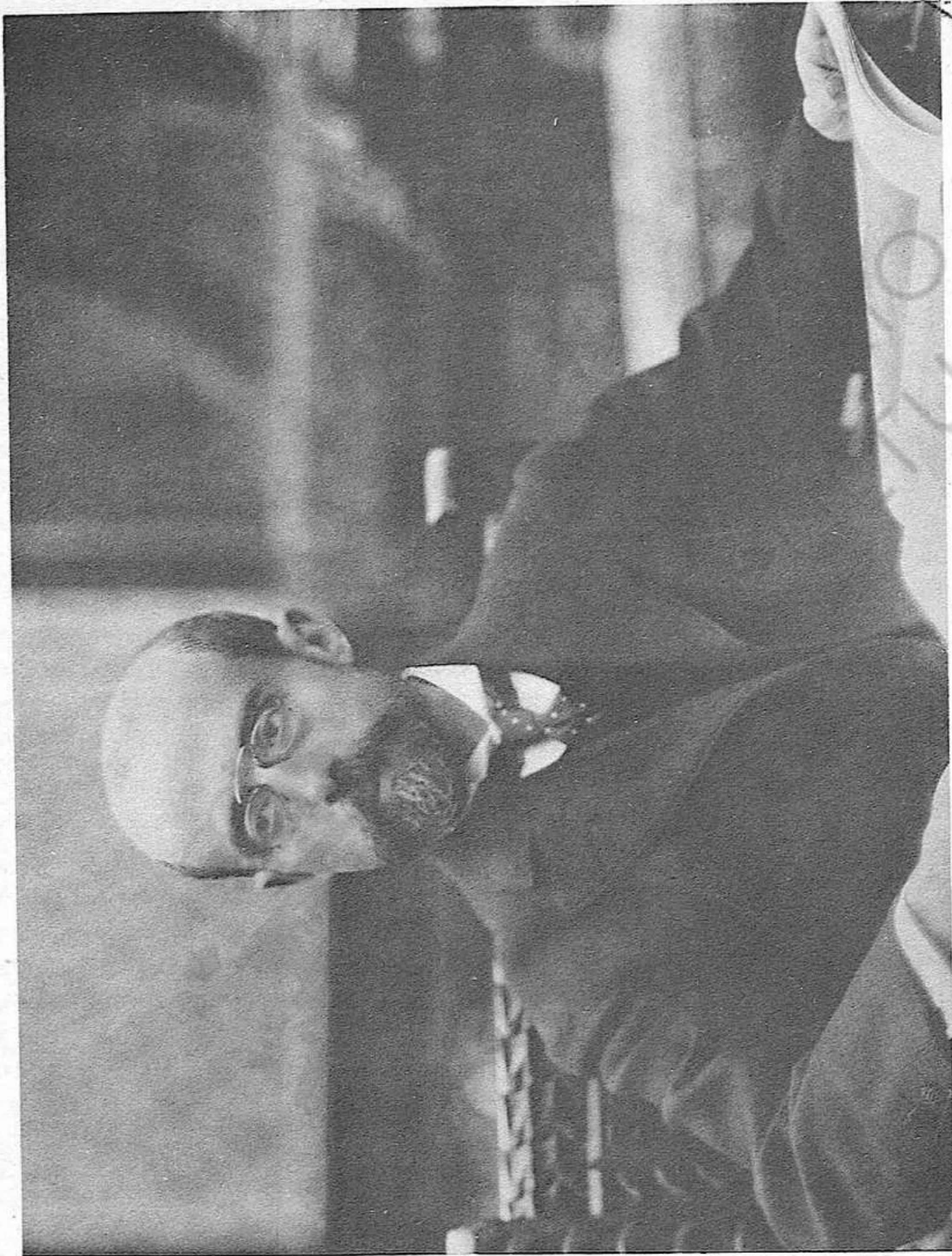
El retrat a que fa referencia l'anterior escrit, inaugurat aquell vespre, figurava en el tester del saló d'actes, sobriament endolat, sobre la taula presidencial. Varen llegir-se, per aquest mateix ordre, els següents treballs : *En Suñol, advocat*, per en Santiago Gubern; *En Suñol, polític*, per en Jaume Carner; *Semblança d'en Suñol*, per en Carles M.ª Soldevila y *L'apartament de l'Ildefons Suñol*, per en Lluís Domènech y Montaner. Després, el President, Josep M.ª Roca, donà l'acte per terminat en breus y sentides paraules.

Els treballs referits veuràn la llum, pròximament, en les planes d'aquest BUTLLETÍ.

*

Encara que no ab la prodigalitat acostumada en altres nacions, l'ATENEU BARCELONÉS ha sigut objecte, en distintes ocasions, de donatius y llegats testamentaris d'importancia per part de socis, y fins y tot d'estranyes, que, regoneixent l'obra y la tradició de cultura aquí acumulada, han volgut destinar-li llibres, col·leccions o efectiu.

Recordem els més pròxims d'aquests benefactors difunts : el Dr. Enric Corominas y Moreu, † 1905; en Francesc Vives y Pla, † 1913; D.ª Elvira Llagostera y Surís, † 1909; D.ª Emilia Llagostera y Surís, † 1913. La Junta Directiva anterior va pendre l'acord de dedicar an aquests, y a tots els altres que els imitin en lo successiu, un record permanent de lloança y merescuda gratitud. En compliment d'aquest acord, s'està executant actualment una làpida artística, que el nostre consoci en Vicens Artigas ha ideat y que serà col·locada en lloc visible o preferent de la casa, portant aquesta inscripció : *Mereixen gratitud de l'Ateneu Barcelonès per la llur generositat* : y desseguida els noms dels protectors y donants, ab la data de la llur defunció quan se tracti de deixes testamentaries.

ILDEFONS SUÑOL Y CASANOVAS

PERTENECE A LA BIBLIOTECA
ATENEO DE BARCELONA

Nat a Barcelona el 23 de janer de 1866

Mort a la mateixa ciutat el dia 21 d'agost de 1913

MINISTERIO
DE CULTURA

